

Araştırma Makalesi • Research Article

A Comparison Between Mehmed Uzun's The Well of Destiny and Oguz Atay's The Novel of A Scholar in the Context of Bildungsroman

Şehmus Kurt*, Ferhat Yılmaz**

Abstract: Biographical novels are based on the lives of famous historical figures. As in some biographical novels the narration covers the entire life from childhood to death, they can be classified as part of the Bildungsroman genre. The Bildungsroman traces the intellectual and social development of individuals. In Kurdish literature, Mehmed Uzun's novel The Well of Destiny and Oguz Atay's The Novel of a Scholar from Turkish literature are examples of the Bildungsroman. This study compares The Well of Destiny and The Novel of a Scholar within the framework of comparative literature and in the context of the Bildungsroman. Consequently, both novels show that the intellectual and social development of the protagonists is closely followed throughout their lives. Mehmed Uzun narrates the life of Celadet Ali Bedirxan, while Oguz Atay explores the life of Mustafa İnan using the Bildungsroman approach. The study emphasizes that the similarities between the works of Uzun and Atay are evident not only in terms of content, but also in terms of writing style, intellectual perspectives and patterns of personal development.

Keywords: Comparative Literature, Bildungsroman, Mehmed Uzun, Oguz Atay.

Berawirdineke Romana Mehmed Uzun Bîra Qederê û Romana Oğuz Atay Bir Bilim Adamının Romani di Çarçoveya Bildungsromanê de

Puxte: Romanên biyografîk li ser jiyana kesayetên navdar ên dîrokî têne avakirin. Di hin romanên biyografîk de jiyana serleheng ji zaroktîyê heya mirinê tê vegotin, lewra ew roman dikarin bikevin bin banê bildungsromanê. Di bildungsroman de guherîna hişî û civakî ya serlehengan tê dîtin. Di edebiyata Kurdî da romana Mehmed Uzun a bi serenavê *Bîra Qederê* û di edebiyata Tirkî da jî romana Oğuz Atay a bi serenavê *Bir bilim Adamının Romani* mînakên bildungsromanê ne. Di vê xebatê da li ser rêbaza edebiyata berawirdî û di çarçoveya bildungsromanê da romanên *Bîra Qederê* û *Bir Bilim Adamının Romani* hatine berawirdkirin. Di encamê de di her du romanên de tê dîtin ku geşebûna derûnî û civakî ya serleheng di nav pêvajoya jiyana xwe de bi giranî tê şopandin. Mehmed Uzun jiyana Celadet Alî Bedirxan û Oğuz Atay jiyana Mustafa İnan bi şêwazeke bildungsromanê pêşkêş dikin. Lêkolîn destnîşan dike ku wekhevîyên navbera romanên Uzun û Atay ne tenê di warê naverokê de xuya dikin, lê di şeweya nivîsandin, bingeheên hizrî û pêşkeftina şexsî de jî herdu roman hevrast in.

Peyvên Sereke: Edebiyata Berawirdî, Bildungsroman, Mehmed Uzun, Oğuz Atay.

Cite as/ Atif: Kurt, Ş. & Yılmaz, F. (2026). A Comparison Between Mehmed Uzun's The Well of Destiny and Oguz Atay's The Novel of A Scholar in the context of Bildungsroman. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 363-393. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1776885>

Received/Geliş: 02 Sep/Eylül 2025

Accepted/Kabul: 17 Dec/Aralık 2025

Published/Yayın: 30 Apr/Nisan 2026

e-ISSN: 2149-4622. © 2026 The Author(s). This article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial4.0 International License (CC BY-NC 4.0): <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Mehmed Uzun'un Kader Kuyusu ve Oğuz Atay'ın Bir Bilim Adamının Romanı Adlı Romanlarının Bildungsroman Çerçevesinde Karşılaştırılması

Öz: Biyografik romanlar, ünlü tarihi şahsiyetlerin hayatlarına odaklanır. Bazı biyografik romanlarda başkahramanın yaşam öyküsü doğumundan ölümüne değin anlatılır, bu yüzden bu tür romanlar bildungsroman türünün bir parçası olarak sınıflandırılabilirler. Bildungsroman, bireylerin entelektüel ve sosyal gelişimini izler. Kürt edebiyatında Mehmed Uzun'un *Kader Kuyusu* romanı ve Türk edebiyatından Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı* adlı eserleri, Bildungsroman örnekleri olarak kabul edilir. Bu çalışma, *Kader Kuyusu* ve *Bir Bilim Adamının Romanı*'ni karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde ve Bildungsroman bağlamında ele alıp her iki romanda da başkahramanın entelektüel ve sosyal gelişimlerinin hayatları boyunca yakından takip edildiğini göstermektedir. Mehmed Uzun, Celadet Ali Bedirxan'ın hayatını anlatırken, Oğuz Atay da Bildungsroman yaklaşımını kullanarak Mustafa İnan'ın hayatını incelemektedir. Bu çalışmanın sonucunda, Uzun ve Atay'ın eserleri arasındaki benzerliklerin yalnızca içerik açısından değil, aynı zamanda yazım tarzı, entelektüel bakış açıları ve kişisel gelişim kalıpları açısından da benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyat, Bildungsroman, Mehmed Uzun, Oğuz Atay

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0003-1083-8133, sehenskurt@artuklu.edu.tr.

** Araştırma Görevlisi, Doktora Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı. ORCID: 0009-0000-4737-4665, ferhatyilmaz@artuklu.edu.tr.

Introduction

Among the types of novels, some focus on the lives of literary, political, or cultural figures and present their stories to readers in a literary and fictionalized manner. These are called biographical novels. They are based on the sequence of real events or, alternatively, on information about the place and time related to part or all of a person's life (Aytaç, 2013, p. 165). Among biographical novels, some trace the protagonist's experiences from birth to death. This approach allows the protagonist's personality to mature and change over time and across different settings. Although these novels are generally considered biographical, they can also be classified as bildungsromans.

A bildungsroman is a type of novel that explores a person's journey toward moral, intellectual, and social maturity from birth to death. This genre emerged in Germany at the end of the eighteenth century. Its theoretical framework was based on Enlightenment ideals, which held that members of society should engage in individual self-education, perfect themselves intellectually, and ultimately build a bridge between their own personality and social norms (Moretti, 1987, p. 15-17). Wilhelm Dilthey was the first to systematically use this concept. Johann Wolfgang von Goethe's *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (Wilhelm Meister's Apprenticeship) is recognized as the foundational text of the genre (Frow et al., 2020, p. 1905). In this context, the bildungsroman explores inner personal development within historical and social conditions, focusing on the conflicts between personal experience and social conformity. Disruption, heartbreak, and the protagonist's experiences play a decisive role in the formation of personal identity.

As Summerfield and Downward (2010) point out, in the nineteenth century the bildungsroman emerged from the confines of German literature and influenced other literatures, such as French and English. This genre was reinterpreted in various cultural contexts. Writers such as Stendhal, Gustave Flaubert, and Charles Dickens, through their diverse works, highlighted the problematic relationship between the individual and modern society. In the twentieth century, modernist and postmodernist reinterpretations transformed the bildungsroman tradition into a more contemporary form. In the new and postmodern era, the idea of cohesive and complete characters became a subject of debate; instead, postmodernist novelists sought to create fragmented and ambiguous characters in their works. This shift allowed the bildungsroman to become a more fluid narrative form that not only explores individual development but also opens new discussions on topics such as ideology, class, gender, and cultural identity (Castle, 2019, pp. 144-146).

In world literature, Stefan Zweig is the most famous representative of the bildungsroman with his series of works titled *Master Builders – A Typology of the Spirit*. There are also examples of these novels in Turkish and Kurdish literature. In Turkish literature, in addition to some biographical novels by authors such as Tahir Alangu, Necati Cumali, Nermin Bezmen, and Mehmet Emin Erişirgil, the renowned novelist Oğuz Atay, best known for *The Disconnected* (*Tutunamayanlar*), wrote a biographical novel about his university professor, Mustafa İnan, titled *Bir Bilim Adamının Romanı – Mustafa İnan* (*The Novel of a Scholar – Mustafa İnan*) (Aytaç, 2013, p. 165). In Kurdish literature, Mehmed Uzun and Jan Dost have also written biographical novels that can be classified as bildungsromans. In particular, Jan Dost's two novels, *Mirname* (*Mirnameh*) and *3 Gav û 3 Darek* (*3 Steps and a Gallows*), although known as historical novels, are in fact both biographical novels, as *Mirname* is based on events from the life of Ahmad Khani and *3 Gav û 3 Darek* is based on events from the life of Sheikh Said. Similarly, two novels by Mehmed Uzun – *Siya Evînê* (*The Shadow of Life*), based on the life of Memduh Selim of Van, and *Bîra Qederê* (*The Well of Destiny*), based on the life of Celadet Ali Bedirkhan – are considered examples of biographical novels in Kurdish literature (Aydoğan, 2014, p. 249), and both novels have been translated into many foreign languages (Uzun, 2013, p. 24).

Before we delve into the details of the novels, we will first present the writers' literary biographies and provide information about their works, and especially about the two works that are the subject of this paper.

Objectives

In this study, we will compare Oğuz Atay's novel *Bir Bilim Adamının Romanı – Mustafa İnan* (The Novel of a Scholar – Mustafa İnan) (hereinafter TNS) and Mehmed Uzun's novel *Bîra Qederê* (The Well of Destiny) (hereinafter TWD). Both novels are similar in genre, narrator, narrative perspective, and narrative technique. In their respective works, both authors depict the lives of two intellectuals in a novelistic manner. Mustafa İnan, the protagonist of TNS, was in fact a lecturer of Oğuz Atay at Istanbul Technical University. Celadet Ali Bedirxan, the protagonist of TWD, was not directly a teacher to Mehmed Uzun. However, it is known that Celadet Bedirxan greatly influenced subsequent generations through his work on the Kurdish alphabet and grammar, as well as his journalism and intellectual writings, and Mehmed Uzun was also influenced by him. Uzun himself expresses this in an interview, stating that he wanted to write his novels in the Botan dialect, the same dialect as Celadet Ali Bedirxan's *Hawar* magazine (Uzun, 2012). Because of these characteristics of the two protagonists and the novelists, we believe it is worthwhile to conduct a comparative study of TNS and TWD.

Methodology

In this comparative study, we used the text-centered research method. In this approach, attention is given to both the content and form of the works (Aytaç, p. 99). In the second part, we compared the two works in terms of style, highlighting their similarities and differences. In the third part, we compared the content of both works within the framework of the bildungsroman genre, focusing on the protagonists' maturation and understanding. Through this comparison, we aimed to highlight the similarities and parallels between the two novels. In conclusion, we found that both novels are similar in style and in the development of their protagonists.

The task and purpose of comparative literature are to identify the similarities and intellectual parallels, both formal and thematic, between two works. Therefore, comparative literature is a systematic branch of literary science that makes the influences and relationships among literary works the subject of its research (Kefeli, 2000, p. 9). This branch of literary science seeks to identify the common characteristics of different works (Enginün, 2011, pp. 18-19). In comparative literature, studies focusing on the protagonist's emotional and psychological maturation, that is, the bildungsroman, are very common (Aydın, 94). The novels TWD and TNS contain many elements of the bildungsroman genre. To date, TWD has been defined as a historical novel in many studies on the Kurdish novel (Ahmedzade, 2011, pp. 72-73; Yıldırımçakar & Ertekin, 2023, p. 53). In our view, although this work is a historical novel, it should also be recognized as a bildungsroman due to its unique protagonist-building characteristics. TNS is recognized as a bildungsroman by experts in the field (Aytaç, 2012, p. 194; Esen, 2025, p. 74). It is acknowledged that both the concept of the bildungsroman and the first systematic examples of this novel form are contributions of German literature, which later secured a special place in other world literatures. In this form of the novel, the author develops the protagonist through a process of emotional and psychological maturation (Golban, 2018, p. 4). In bildungsroman novels, although the protagonist is part of their society, they do not directly accept the status quo. By traveling to different countries and meeting people more knowledgeable than themselves, they continually strive to perfect and transform themselves. In this process of self-perfection, they attempt to reconcile their newly created identity with that of their society (Alkan, 2023, pp. 3-4).

Findings

Mehmed Uzun and His Novel: *Bîra Qederê*

Mehmed Uzun (1953–2007) is one of the most renowned novelists of modern Kurdish (Kurmançî) literature. He was born in Siverek. After engaging in political and journalistic work, he was arrested twice. In 1977, he moved to Sweden, where he wrote almost all of his works in three languages: Kurdish, Turkish, and Swedish. Mehmed Uzun was a multicultural, multilingual, and prolific writer. He produced many anthologies, essays, and research works in these three languages, but all of his novels

(seven books) were written only in Kurdish (Kurmancî) (Uzun, 2012, p. 98; Filiz, 2022, pp. 553-554). His first novel, *Tu (You)*, was published in 1985. This novel tells the story of a prisoner and contains autobiographical elements. His second novel, *Mirina Kalekî Rind (The Death of An Old Rind)*, was published in 1987 and also includes autobiographical and bildungsroman elements. In 1989, his third novel, *Sîya Evînê (The Shadow of Love)* was published. This is Mehmed Uzun's first biographical novel, based on the life of Memduh Selim Bey of Van, a Kurdish intellectual and politician from the early 19th century. In his fourth novel, Mehmed Uzun draws on Kurdish oral tradition. This novel, titled *Rojek ji Rojên evdalê Zeynikê (A Day of Evdal of Zeynikê)*, features the narrator Ahmedê Fermanê Kikî, who recounts the adventures of the legendary storyteller Evdal of Zeynikê. In his fifth novel, Uzun returns to biographical fiction; *Bîra Qederê (TWD)* is centered on the biography of Celadet Ali Bedirxan, the grandson of Great Bedirxan Beg.¹ From birth to death, scenes from Celadet Ali's life are presented using a snapshot technique. The sixth novel, *Ronahî Mîna Evînê – Tarî Mîna Mirinê (Bright Like Love – Dark Like Death)* allegorically depicts a Kurdish uprising. Mehmed Uzun's final novel *Hawara Dicleyê (The Call of the Tigris)* is a historical novel focusing on the uprising of Bedirxan Beg and the events of that era.

Among Mehmed Uzun's novels, TWD holds a unique and special place. The novel centers on the life of Celadet Ali Bedirxan, a figure who left an indelible mark on modern Kurdish language and literature. Modern Kurdish writers and poets have followed his path and principles in their work. His contributions became the foundation of an era later recognized as a distinct literary phase in Kurdish literary history. Because of these qualities, Uzun's novel TWD holds a special place in the hearts of its readers. The element of place also plays a central role in the novel: Istanbul, Damascus, the homes of Celadet Ali Bedirxan in these cities, and the memories contained in the gardens of those homes are always prominent in the novel's structure and narrative (Purçak, 2019, pp. 27-29). The novel consists of seventeen chapters, each narrated around a photograph. The first chapter is titled "Now the Photographs Will Speak..." In this opening chapter, we learn that Celadet has died; a week has passed since his death, and his wife and cousin, Rûşen Bedirxan, are in deep mourning. We also learn that before his death, Celadet had started a novel called "The Well of Destiny," which begins with these sentences:

Everyone dies: brother and sister, lover and beloved, friend and companion, ally and guide, the close and the acquaintance... All pass away. My turn has come, and now it is my turn. (TWD, p. 9).

These sentences reappear for readers in the fourth subchapter of the novel's final chapter (the sixteenth photograph). On the last night of his life, Celadet Beg decided to write a novel and began it with these sentences, but quitted it afterward. In this chapter, the interior of the house and the situation of the grieving Rûşen Bedirxan are described in detail, while the reader is gradually prepared for the novel, that is, for its other parts.

---

¹ Although Mehmed Uzun's novels are centered on historical figures and events, it is somewhat difficult to classify his works as biographical, except for *Sîya Evînê* and *Bîra Qederê (The Well of Destiny)* and *Sîya Evînê (The Shadow of Love)*. Since these two novels also include fictional and invented characters and events, it is more accurate to describe them as historical novels. We thank Dr. M. Şirin Filiz for highlighting this important point. Regarding the genres of Mehmed Uzun's novels, Mehmet Yıldırımçakar offers a similar assessment in the abstract of his thesis, titled "The Aura of Mehmed Uzun's Novels: Exile, History, and War": "The exile novels: *Tu (You)* and *Mirina Kalekî Rind (Death of an Old Rind)*; the historical novels *Bîra Qederê (The Well of Destiny)*, *Sîya Evînê (The Shadow of Love)*, *Evdalê Zeynikê (Evdal of Zeynik)*, and *Hawara Dicleyê (The Call of the Tigris)*; and the war novel *Ronî Mîna Evînê - Tarî Mîna Mirinê (Bright Like Love, Dark Like Death)*" (Yıldırımçakar, 2024).

Ms. Ruşen was sitting on the floor, just as Celadet Beg often did, instead of on a chair. No, she wasn't sitting, but lying on a long cushion: On the cushion were two ashtrays full of ash and cigarettes. In front of it was a small teapot, a half-full glass, and a sugar bowl. Next to them is the letter that Celadet Beg wrote before his death, 'Ruşen, my baby...' Right in front of it, the notebook Celadet Beg had chosen for writing the novel is open. Around them are the things left behind by Celadet Beg, scattered here and there: papers, notebooks, books, magazines, newspapers, letters, pens, and drawings... The drawings in particular, witnesses to a fascinating life and the language of TWD. Each one was drawn in a different place, at a different time. Now, in this blue silence and the cracks, with the colors of the enveloping night, the paintings speak, in their own special language. (TWD, pp. 11-12).

After the introductory chapter, the chapters featuring photographs begin. From Celadet Ali Bedirkhan's birth in Kadıköy, Istanbul, to his death in Damascus, sixteen photographs – or sixteen scenes from Celadet Beg's life – are presented. This narrative technique gives the novel TWD a distinctive quality, both among Kurdish novels and within Mehmed Uzun's own works (Aydoğan, 2014, p. 281). Through this technique, the author provides descriptions of the setting and characters at the beginning of each chapter, preparing readers for the atmosphere and events that follow. In the novel's narrative, except for the opening chapter, a chronological approach is used. The events of Celadet Ali Bedirkhan's life are narrated in the order in which they occurred. In the photographs, we see every phase of Celadet's life, from childhood to death.

Each of the sixteen chapters of the novel contains six subchapters marked with Roman numerals. In each first subchapter, a photograph relevant to that chapter is described, followed by an account of the important events surrounding the time the photograph was taken. From the first chapter to the last, almost every chapter includes a well. Well is the main motif in TWD: the well of the beginning of Celadet Ali Bedirkhan's life at the Bedrî Paşa mansion where he was born; the well of their own house in Kiziltoprak; the well of their home in exile in Sparta; the well of the Bab-i Ali pension where they stayed with Canan; the well of being by Celadet Beg's tent during the First World War; the well of being in the plateaus of Yakup Pasha of the Atmiyan tribe; the well of the Celadet and Kamiran household's garden in Munich; the well of the Swiss village inn where Celadet and Monika went together; the well of Sureya Beg's house in Cairo; the well of Celadet Beg's house in Damascus; the well of Celadet and Ruşen's house in the Muhajirin neighborhood of Damascus; and the well of the end of Celadet Ali Bedirkhan's life, the well in the village of Hejan in the midst of cotton fields, the well of destiny.

The well of destiny... This well that Celadet Beg is now before will become the well of destiny—as Ruşen Khanum says, again and again. This well will, in a short time, turn the harsh fate of necessity into being and ease. This well, now after a moment, will pour water onto the earth and give life to the cotton. A well is water; water is fertility and growth, and growth is life. The cotton will flourish with the water. (TWD, p. 382).

The well is always there; whenever TWD writer forgets to describe it, Celadet himself interjects and reminds the writer:

Didn't you forget something in our backyard?.. The well... the well that was a few paces away from the fig tree. The well's mouth was closed, its water had shrunk. That well and its surroundings were the place for our games. We would circle the well, like the moon around the sun. Especially me. I would circle the well and go around it... (TED, p. 60).

These interventions from Celadet Bedirkhan, which are used by Mehmed Uzun in almost all parts of TWD, are a characteristic of the novel and give the narrative of the novel a polyphonic quality.

The narrator of the novel is “divine” and presents the story from a “divine” perspective, while the interventions by Celadet Bedirkhan are narrated by the first person, with events described by this first-person narrator. These interventions make the novel more polyphonic and bring its biographical narrative closer to that of autobiographical novels.

In addition, Mehmed Uzun employs the montage technique, specifically inserting two poems by Celadet Alî Bedirkhan, “Bilûra Min (My Flute)” and “Were Dotmam (Come Cousin)” into the narrative after the publication of the Hawar magazine. Through these techniques, TWD both polyphonic and highly technical, which, with these features, places it in a unique position in Kurdish novel-writing.

The settings of the TWD include Istanbul, Munich, Damascus, and the houses in those cities. The protagonists of TWD are also depicted in photographs. For example, in a photograph taken in Munich, the four Bedirkhan brothers – Celadet, Kamuran, Tofiq, and Safter – and their surroundings are depicted as follows:

They all have new, modern clothes and coats. All of them are wearing white collars and ties. Except for Safter, everyone’s clothes are classic European; Safter’s, in Pelikan’s words, are ‘sporty’. ... A photograph is being taken on a street corner. It seems they are on a road, heading somewhere. Behind the brothers, several houses built in the German style are visible. On the wall of the house right behind them, on a small plaque, is the German street name, Galeristrasse, written in Latin script. Behind the houses, a church with its tower and spire is visible. The laughter, the pauses, and the movement of the figures are not at odds with these buildings and other elements of the picture; on the contrary, they complement each other. (TWD, p.178).

TWD is an exile’s novel; from 1922 until his death in 1951, Celadet cannot return to Istanbul. This voluntary departure later becomes a heavy exile. In 1922, he goes to Germany for his studies. Because of the new regime of Mustafa Kemal in Turkey, he cannot return and is forced to leave Germany, first going to Cairo and then to Damascus. His years in Germany, in particular, are considered the poorest and worst of Celadet’s life. However, those very years in Germany opened the world of literature to Celadet, a world he first encountered through his studies in Istanbul. Mehmed Uzun does not insert the examples Celadet read into the text using the montage technique; he only provides the titles of those works and moves on:

With a sniff, he picks up a book from the pile on the table and flips through its pages. The slim, long book with yellowed pages is in French. It contains poems by famous French poets. On one page is a poem by Victor Hugo, “A ceux qui sont morts pour la patrie.” He reads it aloud. After Victor Hugo’s poem come Lamartine’s “Le poète mourant,” Alfred de Vigny’s “La mort du loup,” and Charles Baudelaire’s “Le balcon.” Celadet also reads them aloud, lying on his bed. After these, a poem by Lamartine, ‘Le Poète Mourant,’ falls into his view. The title of the short poem catches his attention: ‘L’exilé’... In Ottoman parlance, exiled. ... Celadet must translate this poem into Kurdish, the language of his forefathers. ... Why doesn’t he start now? Paper? He can’t bring himself to get up from his place. He writes on the page, in French, the title of the poem: exilé.. . But what is it in Kurdish? Stranger? Exilee? What? The meaning of exil is ‘to leave’. Why ‘to leave’ and ‘departure’? ... Yes, departure... (TWD, pp. 173-174).

TWD is the novel of a failed and flawed man. As Mehmed Uzun notes in one of his interviews, the fate of Kurdish intellectuals is entirely tragic. They have not achieved any of their goals, their dreams have been shattered, and they have lost their lives in solitude, hardship, and poverty (Uzun, 2012, p. 24). Celadet Bedirkhan is a good example of these Kurdish intellectuals. He experiences his first failure in Munich; in great poverty and destitution, he is unable to complete his study and is forced to return to Cairo. He then stays in Beirut for a time and finally settles in Aleppo. He is elected president of the organization at the first congress of Khoybun movement. However, like the Sheikh Said Rebellion, this organization – or more precisely, its military branch from the Agirî Rebellion – is also defeated. The reason for this defeat was attributed both to the leaders of the organization and to the Kurdish tribes who did not support it, as well as to the treacherous landlords and aghas. Mehmed Uzun, apparently in a post-defeat meeting, presents the psychology of defeat and the defeated through anonymous dialogues.

- This is how we Kurds are; we only use our heads after the fact. Why didn't we prepare strong, armed forces here and rely on our internal forces and tribes? Who is responsible for this?

- We trusted, once again, the same people and tribes that had betrayed Sheikh Said Efendi and his 1925 uprising. Those traitors and scoundrels acted again and betrayed us. But the fault is not with those scoundrels, but with those who trusted them.

-Forgive my kinsmen, but some party leaders also took up this work, not for a free country, but for the principality of their ancestors. They did not give their hearts and souls to the cause; through diplomatic connections, they pursued the interests of their own lands (TWD, pp. 235-236).

After this setback, Celadet Bedirkhan makes a radical decision, turns to cultural work, and begins publishing the *Hawar* magazine. According to Celadet, the reason for the defeats and failures against the enemy is the fragmentation of the Kurdish people, and the solution is unity, which can only be achieved through language and education. In a gathering of friends, he explains his decision and its reasons as follows.

“I have made up my mind,” says Celadet Beg, “I will write, I will start writing. I have my heart set on a journal, a Kurdish journal.”

-Yes, nations exist through their language. A nation’s unity is formed by its language. The unity of language, in turn, is formed by reading and writing, by the unity of the alphabet. Where are our unities, where are our linguistic unities? Where are our schools, our books, our newspapers that will bring about these unities? Where?.. We suffer defeat after defeat, we are always at each other's throats, why? Why, brothers? (TWD, p. 242).

Of course, TWD is also the story of novel a unique lover. It is the novel of a student of the art of love, a disciple of Ovid. Celadet first kindles the fire in his heart and body with the warmth of the household servant, Şehriban. Later, he meets Canan, and they stay together in the Bab-ı Ali and Pera pensions, but after going to Germany, they never see each other again. In Germany, Celadet makes a new friend, Monika Karlfeld, and goes on trips and outings with her. Interestingly, as Ibrahim Seydo Aydoğan also points out (2014, p. 265), Mehmed Uzun does not introduce us much to Celadet’s lovers. We know that Celadet loves them and they love him, but we do not know what their feelings and thoughts are toward Celadet or his love. After years of separation, Celadet sees his two lovers again, but Mehmed Uzun only explains Celadet’s feelings and does not delve into the inner world of these female protagonists.

Canan, the love of my dreams... Celadet Beg says, without even lifting his head. You must know, the farther you were from me, the closer you were to me. Always, everywhere. In Germany and Munich, in Egypt, Lebanon, and Syria, everywhere, you were by my side. My eyes would be captivated by the vision of your black and sweet eyes. My eyes would open at the vision of your beautiful body. (TWD, p. 265).

After making love, Celadet asks Canan why she married without informing him and why she did not wait for him. Canan’s response is interesting; she says, “Do you not know Turkey and the Eastern countries? How could I have been on my own and lived comfortably? Can women live so freely and alone in a society of men and beards?” (TWD, p. 269). From Canan’s answer, we sense a Mehmed Uzun-like idealization and anachronism; he conveniently brought Celadet and Canan together in 1913–14 in boarding houses, and it was not a problem for the conservative men’s society, but ten years after those meetings, it became a problem for a woman to remain unmarried at home.

Piştî van serpêhatiyên xwe yên bêencam, Celadet bi zora derûdorên xwe û piçekê jî bi mihasebeyeke navxweyî biryara zewacê dide, û bi ‘dotmama’ xwe Rûşen Xanima keça Mihemed Salih Bedirxan dizewice. Mehmed Uzun vê yekê dîsa bi teknîka montajê û ji devê Celadet, helbesta ‘Were Dotmam’ wisa pêşkeşî xwendevanan dike:

After these fruitless experiences, Celadet, under pressure from his circle and partly out of a sense of duty, decides to marry and weds his ‘cousin,’ Ruşen Khanum, the daughter of Mihemed Salih Bedirkhan. Mehmed Uzun, again using the technique of montage and through Celadet’s voice, presents the poem ‘Come, My Cousin’ to readers as follows:

... It's true that not all of the magic makes it into the novel, and you, for that reason, don't want to transfer it, in its entirety, onto the pages of TWD. But let me tell you something; that magic was a mirror of my destiny, one of the mirrors of my destiny. At the end of the poem, I said; No! no! Cousin, my admiration, enough of wanting to be someone else's wife... come back, come into your cousin's embrace, into the embrace of your uncle's son... (TWD, p. 292).

Oğuz Atay and His Novel *The Novel of a Scholar: Mustafa İnan (Bir Bilimadamının Romanı-Mustafa İnan)*

Oğuz Atay (1934-1977) was born in Kastamonu. He completed his primary and secondary education in Ankara. He graduated from Istanbul Technical University and worked as a faculty member at the same university. His first novel, *The Disconnected (Tutunamayanlar)*, had a significant impact on the Turkish literary world upon its publication, and Atay won the TRT Novel Prize for it in 1972. In 1973, his second novel, *The Dangerous Plays (Tehlikeli Oyunlar)*, was published. That same year, he wrote a play called *Those Who Live With Plays (Oyunlarla Yaşayanlar)*, which was performed at the State Theaters. He collected his short stories in a book titled *Waiting for Fear (Korkuyu Beklerken)*. He wrote a biographical novel about the life of Prof. Dr. Mustafa İnan (1911-1967) titled *The Novel of a Scholar: Mustafa İnan (TNS)- (Bir Bilimadamının Romanı-Mustafa İnan)* which was published in 1975. After his death, another of his novels, *Actionism (Eylembilim)*, and his diary, *The Diary (Günlük)*, were published.

Among Oğuz Atay's works, the novel titled TNS is a biographical novel that is part of a TÜBİTAK (the Scientific and Technological Research Institution of Turkey) project. Atay wrote this novel about the life of the former rector of Istanbul Technical University, Prof. Dr. Mustafa İnan, as part of a TÜBİTAK project (Ecevit, 2009, p. 396). Yıldız Ecevit defines the novel as biographical, but according to her, it is closer to a biography than a biographical novel because it is based more on documents and contains fewer fictional elements (2009, p. 412). However, according to Gürsel Aytaç, it is a biographical novel (Aytaç, 2013).

TNS consists of two main chapters. The first chapter contains nine subchapters, and the second chapter contains ten. In addition to these chapters, the novel includes a preface by Prof. Cahit Arf, which provides information about Mustafa İnan, Oğuz Atay, and the novel itself. Atay based TNS on documents, letters, and interviews with Mustafa İnan's friends, colleagues, and family, as well as İnan's own writings and lectures, making the novel similar to a documentary (Ecevit, 2009, p. 410). However, Oğuz Atay complains about the lack of documents and information, and about writing the novel in this style (Ecevit, 2009, p. 398). He even raises this issue in the novel through his narrator and voices his complaints.

In our particular situation, we are trying to undertake a biographical work; however, we don't have many documents on hand. Our people still haven't learned to leave documents behind. They don't even have the habit of keeping a "journal." They say whatever comes to mind. When they die, we are left without that as well. (TNS, p. 259)

TNS begins with an awards ceremony; it has been four years since Mustafa İnan's death, and he is being presented with the Service Award. The narrator is a professor who was a friend of Mustafa İnan and has decided to write a novel about his life, for which he has gathered documents and information. On the day of the award ceremony, this professor meets a young student who has just entered university. The entire novel unfolds through dialogues between the professor and the student.

In the second subchapter, the narrative of Mustafa İnan's life begins. Atay explores the family's background: the origins of Mustafa İnan's father, Huseyin Avni Efendi, his arrival from Melatya to Adana, his military service, his marriage, his work, and related details. Next, the early childhood of Mustafa İnan, the family's poverty, the war around Adana, and the family's escape and migration to Konya are described:

Perhaps it was because of the worry of war and poverty, but Mustafa never really had a childhood. He was also quiet and polite, and had been that way since he was a child. (TNS, pp. 26-27)

They did not return to Adana for a long time. The War of Independence had begun. The Greeks had first come close, then retreated; their hearts were always full of fear. Thus, Mustafa, who was born in 1911, until the age of twelve, along with the poverty of the postman Huseyin Avni, also endured the hardship of two great wars. The war was over, but the poverty continued." (RZ, p. 34)

One could say that the theme of poverty and destitution is repeated until the end of the novel. These, along with two other main themes – Mustafa İnan’s illness and his love for learning and teaching – are used by Atay in almost every part of the novel. Mustafa İnan always helped his friends in elementary school, high school, and university, acting as a teacher of sorts. He was practically born to teach, and after earning his doctorate abroad, he returned to his university and taught there for the rest of his life:

Mustafa İnan has been teaching for a long time; he has been a renowned and successful teacher since his childhood. (TNS, p. 107)

For Mustafa İnan, teaching was a unique passion. In the hot summer months of 1967, in the German city of Freiburg, he was on his deathbed, yet he had not forgotten his teaching. (TNS, 45)

Using the montage technique, Oğuz Atay presents both documents from Mustafa İnan’s life – his speeches, articles, and conferences – and the classical ghazals and poems that Mustafa loved. For example, in the eighth subchapter, where the topics of “East” and “West” are discussed, Atay includes an excerpt from a speech Mustafa İnan gave four years before his death:

... For this reason, it should not matter whether a scientist or an artist has worked in their own country or in another; for if these people choose a place where they can be more creative, they will increase the happiness of the world. (TNS, p. 92)

Li gor agahiyên ku Yıldız Ecevitê (2009, rr.396-419) ji derdora Atay kom kirine, em dizanin ku nivîsîna vê romanê ji ber hinek sedeman li nivîskarî zor hatiye. Belgeyên ku Atay li pey wan e, direng ketine destê wî an jî qet nehatine ber destê wî; jina Mustafa İnan, Prof. Jale İnanê li ser rêbaz û xebata Atay gelek mudaxele kirine. Heta li derekê, Atay bo hevalekî xwe gazinan dike û xuya ye ji wî tê xwestin ku ‘îdolekî’ ava bike. Diyar e wan mudaxeleyan Atay bêhteng kirine, lewre wek ku Ecevit jî behs dike (Ecevit., Atay li dor temayên navborî digere da ku awayekî bêtir nêzikî romanên xwe yên berê, bi taybetî jî ‘Tututanamayanlar’ê bide vê romana xwe jî.

According to information Yıldız Ecevit (2009, pp. 396-419) gathered from Atay’s circle, writing this novel was difficult for the author for several reasons. The documents Atay relied on were either delayed or never reached him; Mustafa İnan’s wife, Prof. Jale İnan, intervened heavily in Atay’s methods and work. At one point, Atay complained to a friend and it appears he was asked to create an “idol.” These interventions clearly frustrated Atay, so, as Ecevit also notes, Atay revisits the aforementioned themes to give this novel a style more similar to his earlier works, particularly ‘The Disconnected’.

Tablo 1. *The Well of Destiny* and *The Novel of a Scholar* in Terms of Form and Narration Techniques

	<i>The Well of Destiny</i>	<i>The Novel of a Scholar</i>
Genre	Biographical Novel/Bildungsroman	Biographical Novel/Bildungsroman
The Narrator	Third Person/First Person	Third Person
Perspective	Divine Perspective/Personal	Divine Perspective
Narration Techniques	Montage Leitmotif Internal Dialogue	Montage Leitmotif Dialogue

Discussions

A Comparison of *The Well of Destiny* and *The Novel of a Scholar* within the Framework of the Bildungsroman

The novels TWD and TNS are biographical works based on the lives of Celadet Ali Bedirkhan and Mustafa İnan, respectively. Each novel narrates the life of its subject, stage by stage, from birth to death. Through this narration, the protagonists' character development and maturation unfold step by step, culminating in the achievement of their personal goals. These features, combined with the biographical nature of the novels, also classify them as bildungsromans. Bedirkhan and İnan, the protagonists, are two significant twentieth-century figures who greatly influenced their communities and subsequent generations, both during their lifetimes and after their deaths. Bedirkhan, as a linguist, intellectual, and publisher, and İnan, as a mathematician, intellectual, and engineer, dedicated their lives to overcoming economic and social challenges. They managed to rise above these difficulties and advance through knowledge and understanding in their respective fields, becoming role models for their contemporaries and the younger generations that followed. Each protagonist also established a school in their field: Celadet in Kurdish language and literature, and İnan in science and engineering in Turkey. Here, by comparing the lives of the protagonists of both novels, this study attempts to show that the content of both novels is very similar in terms of the protagonists' development and maturation. This comparison will reveal how Bedirkhan and İnan are able to achieve both in their personal lives and in their professional fields, establishing a new school of thought and creation in this domain.

At the beginning of the 20th century in Anatolia, many newborn babies died due to a lack of resources. Before Mustafa İnan was born, six of his siblings had also died (TNS, pp. 16–17). In Anatolia, many infants and young children also died from neglect and sometimes abandonment. This situation is described in the novel as follows: “In Anatolia, it was a miracle for children to survive – especially back then” (TNS, p. 24). Mustafa İnan also narrowly escaped death in his childhood. As is well known, summers in Adana are very hot, and poor families who cannot go to the cool plains and pastures are forced to sleep on rooftops at night. Early in the morning, İnan fell from the roof and was left unconscious on the ground. Although he regained consciousness after treatment, he could not shake off the negative effects of this incident for the rest of his life. As the narrator points out: “Perhaps he carried the traces of this shock with him for his entire life. Perhaps his frequent illnesses, his weak constitution, and his quick fatigue were for this reason. Perhaps this is why he was never a completely healthy man” (TNS, p. 25). Because of these traits, his father, Hüseyin Avni Bey, would always say, “This child is a lost cause now” (TNS, p. 25) or “This boy will never amount to anything” (TNS, p. 30).

Bedirkhan was born in Istanbul. To compare him with İnan, he is very fortunate, as he belongs to one of the most famous Kurdish families, the Bedirkhans. Many pashas, bureaucrats, and prominent intellectuals have come from this family. Bedirkhan benefited greatly from his relatives in terms of culture and enlightenment. For example, the first Kurdish newspaper was published by his uncle, Miqdad Mithad Bedirxan. When the first issue of this newspaper came into the hands of his father, Emin Ali Bedirxan, he said to his son: “I give you my word as a man of honor. If you are as clever as your uncle Mithad and, in the days to come, you publish a newspaper like your uncle and make us proud, I will buy you not one, but several sets of clothes even finer than mine.” (TWD, p. 52) His father places great emphasis on his education, sending him to the best schools in Istanbul and hiring private tutors to teach him foreign languages. Unlike İnan's father, Emin Ali Beg is confident in his son and hopes that he, like his uncles and cousins, will become a leading figure for his people in the fields of knowledge and culture.

During the First World War, İnan and his family became refugees. After the French occupied Adana, they were forced to migrate to Konya. Hüseyin Avni Bey was not at home; the family was left without a head of household and without money. They endured great hardship and suffering on the road. Their difficult situation is described in his mother's words as follows: “The airplanes are buzzing overhead, so we set out on foot. We came, we came to the great plain, and in the great plain we are lying

on the ground. We weep and we weep. My late mother went; on a donkey, she had put a saddlebag, put a frying pan in it, put a pot on top of it, and brought three carpets on it to the plain. She rented a donkey; she heard that the French were setting up checkpoints everywhere in the streets.” (TNS, pp. 29-30).

Although the Bedirkhan family is noble, they, like the Inan family, endure many hardships. The Bedirkhan family was first expelled from their homeland of Jazira of Botan by the Ottomans and exiled to Crete. The family of Celadet Ali Bedirxan had been exiled many times – after the uprising of Bedirxan Beg, after the assassination of Ridvan Pasha, and even before the establishment of the Republic of Turkey. As a result, a saying emerged within the family: “The wheel of fortune is cruel to us” (TWD, p. 201). Although Celadet Ali Bedirxan did not witness the first exile, he too was exiled in his youth and, after 1922, was forced to live the rest of his life as a refugee in countries such as Germany, Egypt, Lebanon, and Syria. Bedirxan suffered greatly from this separation, expressing his longing as follows: “Istanbul is my city, my destiny, I am...” (p. 138). Both his family and Bedirxan himself suffered greatly during these years of exile. While he was a student in Munich, he struggled financially. He was forced to live in unhealthy and cold homes and to go without adequate food and drink. He describes this situation as follows: “My food had also been reduced to this state: bread and potatoes, water and potatoes, potatoes and water, potatoes and potatoes!... And I had started selling my clothes and garments so that I could even afford those potatoes.” (TWD, p. 184). Because of this difficult situation, he worked small jobs to support himself while studying.

Inan wins the state schools’ boarding exam and begins his studies at Adana High School. At that time, this school was considered excellent. A student from the school praises it as follows: “The school building was one of the most beautiful of its time. Its teachers were at the level of the professors. Graduating from this school was very difficult. Graduates could find work everywhere. It was the only high school in the region (Antep, Mardin, Silifke, Maraş, Mersin) with a boarding facility.” (TNS, p. 41). Mustafa is aware of this opportunity and does his best to excel in his studies. After all, if students did not study well, the math teacher, Muhittin, would tap them on the shoulder and say, “The government is giving you an education, so why are you not working?” (TNS, p. 44). Inan was certainly not the type to slack off or fall behind in his studies. He studied very hard and earned excellent grades, graduating as the top student from this high school, even though it was noted that the studies were very difficult. (THS, p. 61).

Inan not only studied and improved himself, but also wanted his friends to study and progress. For this reason, he opened another school in the schoolyard under a mulberry tree, gathered his friends around him, and taught them lessons. He would tell them, “You must study” (RZ, p. 52). Mustafa saw women, not just men, as responsible for education and progress. In the translator's words: “The itinerant official, Huseyn Evni Bey, had said that women should also be able to get somewhere. Mustafa Inan never forgot his father's words. Later, he always believed that in this male-dominated world, girls must be protected” (TNS, p. 56). After finishing high school, Inan enrolled in the Faculty of Science at Istanbul University, wanting to become a teacher. In his words: “I had promised myself back in middle school. I was always of that mindset. I would not accept anything else. It was either become a ‘teacher’ or I would not go to engineering school at all” (TNS, p. 62). Because he was very successful in mathematics, his friends pressured him to enroll in the Technical University and, to convince him, told him that he could become a teacher there later. He was convinced by their words, took the exam for the Technical University, and became the top student. Similarly, he graduated from this university as the top student. According to the narrator, “Mustafa Inan graduated from the engineering school with the best score, a score that might only be achieved once every twenty years.” (TNS, p. 103)

After completing his studies at Galatasaray High School and Darulfünun (Istanbul University), Bedirkhan continued his education at the University of Munich in the field of law, where he earned his doctorate. Alongside his law studies, he also took courses in language, culture, and politics. After finishing his studies, he did not want to stay in Germany; he first went to Egypt and then settled in Damascus. He always tried to get closer to his country because he believed it was very backward and in need of help. In the future, he wanted to work for his country both socially and politically. He expressed this effort as follows: “We had thrown ourselves wholeheartedly into political and armed movement

work. The matter was one of honor and dignity, of being or not being. The country had been trampled, the Kurds were no longer worth anything. The country had become a land of donkeys and dogs, of sparrows and crows. We had to do something great, resurrect a corpse, shake the spirit, which, in Nietzsche's words, was 'decadent.' But how?..." (TWD, p. 229) Bedirxan wanted to change this dire situation; in his view, he had to become a successful intellectual and teacher and share his knowledge with his people.

İnan wanted, as a teacher, to share his knowledge with his students. He observed that Eastern societies lagged far behind Western ones. In his view, the main reason was that, although Eastern peoples admired the West, they were unable, like Westerners, to secure the rights of scholars, establish strong foundations in various fields of knowledge, and build lasting progress on those foundations. In the translator's words: "He wanted to serve science in the country by creating a school of his own." Why is it not those who had conducted more research, but Mustafa İnan who is remembered? Because Mustafa İnan aimed to go deep and far in his field. He undertook the effort to create a scientific vision in the country (TNS, pp. 89-90). To achieve this goal, İnan returned to his country after completing his doctorate in Switzerland. Although the opportunities at the University of Zurich were very advanced and he had been offered a position there, he returned home to serve his people. In his field, he was the first person to gain a doctorate grade in Europe; he must return and teach his students what he has learned. After returning to his country, like many other engineers, he cannot go into private practice and earn good money. His contractor brother-in-law offers him a good job. But he knows he owes it to his people. In his words: "Nothing means as much to me as teaching. The government sent me to Europe so I could improve myself. Of course, my brother-in-law will pay the state back; but what about the years the state spent on me? They could have spent that money on someone else, and that person would be in their hands now. In my opinion, it is a betrayal not to fulfill my duty." (p. 119). As is clear from past statements, İnan's primary goal is the advancement of his people. He sees education as essential to achieving this goal. However, when Cemal Gürsel calls him and asks him to become the Minister of Reconstruction, İnan says; "I cannot be away from my students." (RZ, p. 227).

After several failed attempts, Bedirkhan realizes he cannot save or advance his people through political means. Therefore, he chooses a new path to promote his people culturally, linguistically, and socially. He observes that the Kurdish people have fallen behind other nations in linguistic and literary fields. Determined to address this deficiency, he decides to create a new alphabet and publish literary works. To achieve this, he recognizes the need for a Kurdish magazine that can introduce the new alphabet and publish literary works. Moreover, one of his father's pieces of advice was that he, like his uncle, should one day publish a journal and serve his people in this way. He expresses this goal as follows: "We need a journal, not just one, but many... a nation becomes a nation through its own language, its reading and writing. In this way, a nation achieves civilization and prosperity." (TWD, p. 242). When Bedirkhan makes this decision, those around him are somewhat surprised, and some react negatively. This is because, according to Kurdish tradition, it was considered improper for a leader to abandon political affairs in the struggle for his people's liberation and instead engage in journalistic and linguistic matters. In this context, when Bedirkhan asks Haco Agha for his opinion, he replies: "But as for the newspaper, if I were in your place, I would not get involved in paperwork and newspapers. You are the king of the Kurds, but you do not know them. If you get into the business of paper and newspapers, they will call you a thousand names... This is my fear." (TWD, p. 245). However, Bedirkhan ignores Haco Agha's concern and does not worry about what people will think of him. He strives with all his might to establish the Kurdish language in the new Latin alphabet by publishing a journal, and to bring Kurdish into the realm of written literature on par with the advanced languages and literatures of contemporary nations through folkloric works and the creation of new literary genres.

Ji ber ku İnan dixwest ji hêla zanînê ve ji gelê xwe re sûdewer be, wî di Zanîngeha Teknîk a Stenbolê de wekî mamosteyê alîkar dest bi xebatê kiriye. İnan nexwestiye ku xwe bikêşe koşeyekê, xwe ji xwendekar û kesan dûr bihêle da ku bikaribe karên xwe yên akademîk zû bi zû pêk bîne û ji pileyên akademîk derkeve jor. Wî xwestiye mamoste, xwendekar û gel ji zanîna wî feyde hildin. Wî xwestiye

hîmên zanistê û rêgezên wê di hişê wan de jî geş bibe. Bi gotina vegêr; “Mamoste Mistefa di cih de semîneran da destpêkirin, hewcedariya mirovan bi hînbûnê hebû û di Mamoste Mistefa de hizra xwemalikirina tu tiştê tune bû, nedixwest zanîna xwe ji her kesî veşêre, tenê bo xwe bihêle... Her kes ref bi ref çûn semîner û konferansên mamoste. Hema bibêje her asîstanê/a ku doktora dikir serekî bi alîkariya mamoste dida.” (RZ, r. 128) Ev hemî hewla wî ji bo pêşxistina welêt bû, bi gotina wî; “Mirov bi tena serê xwe dikare çî bike. Heger mirov bi hev re hişên xwe bikin yek dê welêt bikaribe ber bi pêşketinê ve biçê... Bi taybetî em mecbûr in ku têgihîştina zanista pozîtîf û zanîna teknîkî di nav çînên cuda yên civakê de belav bikin û di van qadan de meraqa wan zêde bikin.” (RZ, r. 161).

Since İnan wanted to benefit his people through knowledge, he began working as an assistant professor at Istanbul Technical University. İnan did not want to isolate himself, distancing himself from students and the public, simply to complete his academic work quickly and advance through the academic ranks. He wanted teachers, students, and the public to benefit from his knowledge. He wanted the foundations and principles of science to flourish in their minds as well. In the translator's words: “Professor Mustafa immediately started holding seminars; there was a human need for learning, and Professor Mustafa had no sense of possessiveness. He did not want to hide his knowledge from anyone or keep it to himself. Everyone attended the teacher's seminars and conferences, row by row. You could say that every assistant pursuing their doctorate was led by the teacher.” (TNS, p. 128) All of this was his effort to develop the country. In his words: “What can one person do on their own? If people unite their minds, the country will be able to move forward. In particular, we are obliged to spread the understanding of positive science and technical knowledge among the different classes of society and to increase their curiosity in these fields.” (TNS, p. 161).

Inan, in addition to his university teaching, has delivered many conferences and seminars open to all, whether academic or not. He has also maintained his expertise in the publishing field; his book, “Cisimlerin Mukavemeti” (The Resistance of Objects), became the best-selling academic work of its time. The first edition sold out quickly, and many more were published. In addition to this work, Inan wrote three other theoretical books in his field (TNS, pp. 212–213). Through these works, Inan laid solid foundations in the field of finite element mechanics. His publications became primary sources for future students and researchers. By establishing this school, Inan became an undisputed pioneer for many scholars in the field (p. 218). The Vice Rector of Istanbul Technical University described Inan's role at his memorial ceremony as follows: “Mustafa Inan created a scientific school; he opened a new era.” (TNS, p. 251). İnan made a great effort to establish this scientific school. Above all, he was selfless throughout his life. He migrated as a child, worked as an apprentice for craftsmen in shops, studied in free public schools, gave private lessons to support himself during his studies, and remained a tenant until the final years of his life. He borrowed money from his assistants, and in his fifties and sixties, when he was dying in a hospital in Germany, his family had no money to pay the hospital bill or to take his body back. In addition to economic difficulties, throughout his life İnan struggled against backward teachers, the education system, teaching methods, and the prevailing scientific mindset to establish and advance the foundations of a modern and progressive science. İnan's goal was to develop his own backward society, like the advanced nations, in the fields of science and economics. From the work and results of his efforts, we see that he succeeded to a certain extent in this goal. He influenced many young scientists to engage in scientific work and laid a solid foundation in his scientific field through his lectures and academic publications.

Despite facing numerous political, economic, and cultural challenges, Bedirkhan refused to abandon his goal of publishing a Kurdish journal. Despite severe pressure and hardship, he succeeded in publishing the *Hawar* (1932-1945) and *Ronahî* (1942-1945) periodicals. The publication of these magazines laid a strong foundation for the Kurdish language. In particular, with the publication of *Hawar*, Bedirkhan made a significant contribution to the development of Kurdish language and literature. He advanced the development of Kurdish language and literature to a new phase and reinforced its foundations with his works. Bedirkhan used the Latin Kurdish alphabet he created for the first time in this journal and sought to spread this new alphabet among the Kurds. Alongside this fundamental linguistic work, he worked to define the rules and patterns of Kurdish grammar and to teach

them both to his circle and to the wider Kurdish readership. In *Hawar*, Bedirkhan published not only folkloric works drawn from Kurdish life and culture, but also modern works such as contemporary poetry and the modern short story. This paved the way for the Kurdish language in the modern era to express itself in new literary forms like its contemporaries, rather than being left behind. Through this effort, Bedirkhan gathered many Kurdish intellectuals like himself and made them partners in this noble cause. He expressed this goal in his own words: “My dream, my greatest desire, was once again coming true. The immortal Kurdish sayings must be revived...” (BQ, p. 314). Bedirkhan did not shy away from any difficulty to fulfil this desire and always strove to create a new understanding and effort among those working for the Kurdish language. He encouraged his friends and acquaintances to become enthusiastic about this goal, to the extent that he once asked his wife, Ruşen Hanım, to sell her jewellery to fund the publication of this journal (TWD, p. 296). Although the results of these efforts are not mentioned in the novel, we know that through his work, Bedirkhan succeeded in creating a new school in the development of Kurdish literature, which we now call the *Hawar School*. Both during Bedirkhan’s lifetime and after his death, many young people followed his path, developing and strengthening the ideas and understanding he had established in the *Hawar School*.

Conclusion

Mehmed Uzun researched the life of Celadet Bedirkhan and aimed to retell a true story, but the fictional element, particularly in the characters’ dialogues, still comes to the fore. Thus, it can be said that in this biographical bildungsroman, Uzun has employed his literary and novelistic skills. However, in Oğuz Atay’s novel TNS, he remains almost entirely faithful to the documents, both in the story itself and in its narration, and in the dialogues between the characters, he does not depart from reality. Therefore, as Ecevit (2009, p. 410) also notes, TNS can be regarded more as a documentary and biographical bildungsroman. For this reason, the novelist’s creativity, evident in his first two novels, is not as prominent in this work.

Comparative literature is recognised as a systematic branch of literary studies. This study compares Mehmed Uzun’s novel “The Well of Destiny- TWD” and Oğuz Atay’s “The Novel of a Scholar- TNS”. It examines the similarities, differences, and parallels between the two works, with particular focus on their formal, thematic, and protagonist-related aspects. The study concludes that both novels can be viewed within the framework of the bildungsroman – a novel centred on the protagonist’s personal development. In both novels, the psychological and social development of the protagonists is traced throughout their lives. Mehmed Uzun presents the life of Celadet Ali Bedirkhan in TWD, while Oğuz Atay presents the life of Mustafa İnan in TNS, both in the style of a bildungsroman. Both novels transcend the classic bildungsroman model of individual coming-of-age and develop into a form of ‘intellectual bildungsroman’ intertwined with a social mission. Drawing on authentic historical sources, the development, understanding, and maturation of the protagonists – as the foundations of the bildungsroman – are effectively presented in both novels. Bedirkhan seeks success in language and culture, while İnan demonstrates leadership in science and engineering. An important theme of this comparison is that both protagonists – despite their different social circumstances – lead parallel lives; their stories begin under difficult conditions (such as the death of İnan’s siblings or the national wars of the Bedirkhans), yet both reach the scientific and cultural sphere through hope, determination, and effort. Research shows that the similarities between Uzun’s and Atay’s novels are not only thematic but also evident in the social sphere. Furthermore, there are significant parallels in writing style, intellectual foundations, and personal development. Mehmed Uzun, in Kurdish literature, follows his own path guided by scholarship and a nationalistic purpose. In contrast, Oğuz Atay pursues his path through modernism and a forward-looking social consciousness. In conclusion, the study demonstrates that both novels can be presented as parallel bildungsromans. Both works provide an important representation of the interplay between individual psychology, social conditions, intellectual development, and their influence on national progress.

Disclosure Statements

1. **Contribution rate statement of researchers:** In the preparation of the article, the contribution of the first author is 50% and the contribution of the second author is 50% in phases such as research design, data analysis, writing, editing or supervision.
2. **Conflict of Interest:** No potential conflict of interest was reported by the authors.
3. **Ethical Report:** No ethics committee approval is required for this study as it is based on the collection of data from humans and animals.
4. **Research Model:** In this study, which was carried out according to the qualitative research model and falls within the field of comparative literature, the works analysed using the intertextual method were compared in terms of content and form within the framework of the Bildungsroman.

VERSÎYONA KURDÎ (KURMANCÎ)

Destpêk

Ji nava cureyên romanên, hinek roman hene ku li ser jiyana kesayetên edebî, siyasî yan jî çandî disekinin û jiyana wan kesayetên bi awayekî edebî û honandî pêşkeşî xwendevanan dikin. Ji van romanên re ‘romanên biyografîk’ tê gotin. Ew roman li gorî rêza bûyerên rastîn an jî bi şiklekî din li gorî agahiyên cih û demê li ser beşekê yan jî temamê jiyana kesayetên disekinin (Aytaç, 2013, r.165). Di nav romanên biyografîk de hin hene ku ji dayîkbûnê heta mirinê serborîyên jiyana serlehengê dişopînin. Bi wî awayî ev cure romanê didin ku kesayetiyê serlehengê/a romanê di pêvajoya guherîna dem û mekanê de bikemile û biguhere. Herçend ev roman bi giştî wekî biyografîk bînin pejirandin jî em dikarin van romanên bixînin bin banê bildungsromanê.

Bildungsroman cureyeke romanê ye ku ji dayîkbûnê heta mirinê rêwîtiya kesekî/ê ber bi kemilîna exlaqî, hizrî û civakî ve vedikole. Ev cure roman di dawîya sedsala hejdehan de li Almaniyayê derketiye holê. Çarçoveya tîgînî ya cureyê li ser îdealên Ronakbîriyê bû ku li gorî van îdealan divê endamên civakê ji xweperwerdekirina takesî kêr nemana, ji hêla derûnî ve xwe bikemilandina û di dawiyê de bikarîna di navbera kesayetiyê xwe û normên civakê de pîrekê ava bikirina (Moretti, 1987, r. 15-17). Ev tîgeh cara yekem ji hêla Wilhelm Dilthey ve bi rêkûpêk hatiye bikaranîn. Berhema Johann Wolfgang von Goethe ya bî sernavê *Wilhelm Meisters Lehrjahre (Salên Xwendinê yê Wilhelm Meisters)* wekî metna bîgehîn a cureyê tê pejirandin (Frow et al., 2020, r. 1905). Di vê çarçoveyê de, bildungsroman pêşveçûna hundurîn a kesane di nav şert û mercên dîrokî û civakî de vedikole, li ser pevçûnên di navbera ezmûnên kesane û lihevhatina civakî de disekine. Têkçûn, dilşikestî û ezmûnên serlehenê/î di avakirina nasnameya kesane de roleke diyarker dilîzin.

Wekî ku Summerfield û Downward (2010) jî amaje pê dikin di sedsala nozdehan de bildungsroman ji sînoren wêjeya Almanî derket û bandor li ser wêjeyên wekî Frensî û Îngilîzî kir. Ev cure di çarçoveyên çandî yê cuda de ji nû ve hate şîrovekirin. Nivîskarên wekî Stendhal, Gustave Flaubert û Charles Dickens bi afirandina berhemên cuda bal kişandin ser tîkîliya kêşeyî ya takekes û civaka modern. Di sedsala bîstan de vegêranên modernîst û postmodernîst kevneşopiya bildungsromanê veguhêztin şêwazeke nûjentir; li gorî hizra nû û postmodern kesayetiyên tîkûz û kemilî qada nîqaşê bû, li dewsa kesayetiyên tîkûz romanûsên postmodernîst dixwest kesayetiyên parçeyî û nediyar di berhemên xwe de biafirînin. Vê veguherîna rê da ku bildungsroman bibe formeke vegêranê ya sist ku ne tenê pêşkeftina takekesî vekole, lê di heman demê de li ser mijarên wekî bîrdozî, çîn, zayend û aîdiyeta çandî jî nîqaşên nû veke (Castle, 2019, r. 144-146).

Di edebiyata cîhanê de Stefan Zweigê bi rêzeberhemên xwe yê bi navê *Mîmarên Fîkrî yê Cîhanê* ve nûnerê herî navdar ê bildungsromanê ye. Di edebiyatên tirkî û kurdî de jî mînakên ji van romanên hene. Di edebiyata tirkî de digel hinek romanên biyografîk ên romanûsên wekî Tahir Alangu, Necati Cumali, Nermin Bezmen, Mehmet Emin Erişirgil romanûsê navdar Oğuz Atay ê ku bi piranî bi romana *Tutunamayanlar* tê nasîn, li ser jiyana mamosteyê xwe yê zaningehê Mustafa İnan romaneke biyografîk a bi navê *Bir Bilim Adamının Romanı –Mustafa İnan (Romana Zanyarekî-Mustafa İnan)* nivîsiye (Aytaç, 2013, r.165). Di edebiyata kurdî de jî Mehmed Uzun û Jan Dost romanên biyografîk nivîsandine ku dikarin bikevin bin banê bildungsromanê. Bi taybetî her du romanên dawiyê yê sêbareya Jan Dost, *Mîrname-3Gav û 3Darek* herçend wek romanên dîrokî bînin zanîn jî, di eslê xwe de ev her du roman dikevin kategoriya romanên biyografîk; ji ber ku *Mîrname* li dor bûyerên ji jiyana Ehmedê Xanî û *3 Gav û 3Darek* li dor bûyerên ji jiyana Şêx Seîd hatine honandin. Herwisa du romanên Mehmed Uzun, romana *Siya Evîne* ya ku li ser jiyana Memdûh Selîm Begê Wanî û roman *Bîra Qederê* ya ku li ser jiyana Celadet Alî Bedirxan hatine honandin, wek du mînakên romanên biyografîk ên edebiyata kurdî tîne hesabandin (Aydoğan, 2014, r.249) û ew her du roman jî bo gelek zimanên biyanî hatine wergerandin (Uzun, 2013, r.24)

Beriya ku bem bikevin nav hûrgiliyên romanana, em dê ewil kurtejiyana edebî ya nivîskaran pêşkeş bikin û derbareyê xebatên wan û nexasim her du xebatên ku bûyîne mijara vê nivîsê agahîyan pêşkêş bikin.

Armanç

Di vê xebatê de em dê romana Oğuz Atay *Bir Bilim Adamının Romanı-Musta İnana* (Romana Zanyarekî –Mustafa İnan) (ji niha pê ve RZ) û romana Mehmed Uzun *Bîra Qederê* (ji niha pê ve BQ) bidin ber hev. Her du roman ji aliyê cureyê romanê, vegêr û nêrîna vegêrî û dîsa teknîka vegêranê dişibin hev. Van her du romanûsan di van romanên xwe yên navborî de jiyana du rewşenbîran bi awayê romanê vegotine. Mustafa İnanê lehengê RZ li Zanîngeha Teknîkê ya Stenbolê bi rastî jî mamostetiya Oğuz Atay kiriye. Celadet Alî Bedirxanê romana BQ rasterast mamostetiya nivîskar Mehmed Uzun nekiriye, lê belê em dizanin ku ew bi xebatên xwe yên alfabe û rêzimana kurmancî û herwiha bi xebatên çapemeniyê û nivîsarên xwe yên fikrî ve li ser nîfşên li pey xwe gelek bandordar bûye û Mehmed Uzun jî ji vê bandorê bê par nemaye. Jixwe Uzun bi xwe jî vê yekê di hevpeyvîneke xwe de tîne ser ziman û dibêje ku wî dixwest romanên xwe bi devoka Botanê, an ku heman devoka Kovara Hawarê ya Celadet Alî Bedirxan binivîse (Uzun, 2012). Ji ber van teybetmendiyên her du rewşenbîrên lehengên her du romanana û romanûsên her du romanana, li gorî me hêja ye ku li ser romanên RZ û BQ xebateke berawirdkî bê kirin.

Rêbaz

Di vê xebata berawirdî de me ji rêbaza lêkolînê ya deqnavendî sûd wergirt. Di vê rêbaza lêkolînê ya wêjeya berawirdî de hem li ser naveroka berhevan û hem jî li ser şeweya wan tê rawestîn (Aytaç, r. 99). Ji ber vê yekê di beşa duyem de me herdu berhem ji hêla şewazê ve berawird kirin û wekhevî û cudahiyan wan destnîşan kirin. Di beşa sêyem de jî me naveroka herdu berhevan di çarçoveya cureya bildungsromanê de ji hêla kemilîn û têgihiştina serlehengê romanana ve berawird kirin. Di encama vê berawirdkirinê de me hewl da ku em wekhevî û hevregiyên herdu romanana dest nîşan bikin. Di encamê de me dît ku hem ji hêla şewazê ve û hem jî di afirandina serlehangana de herdu roman hevterîpê hevûdu ne.

Peywîr û armanca wêjeya berawirdî tespîtkirina wekhevî û hevterîpiya hizrî, şeweyî û naverokî ya di navbera du berhevan de ye, lewra em dikarin bibêjin ku wêjeya berawirdî şaxeke zanista wêjeyê ya sistematîk e ku bandor û têkiliyên berhemên wêjeyî dike mijara lêkolînên xwe (Kefeli, 2000, r. 9). Ev şaxa zanista wêjeyî hewl dide ku taybetiyên hevbeş ên berhemên cuda tespît bike (Enginün, 2011, r. 18-19). Di qada wêjeya berawirdî de lêkolînên ku li ser kemilîna hestî û derûnî ya serlehengê berhevan yanî bildungsroman radiwestin pir berbelav in (Aydın, 94). Romanên *Bîra Qederê* û *Bir Bilim Adamının Romanı* gelek dirûvên cureya bildungsromanê di xwe de dihewînin. *Bîra Qederê* heta niha di gelek xebatên derbarê romana kurdî de wekî romaneke dîrokî hatiye pênasekirin (Ahmedzade, 2011, r. 72-73; Yıldırımçakar&Ertekin, 2023, r. 53). Li gorî me ev berhem herçend romaneke dîrokî jî be, ji ber taybetiyên xwe yên afirandina serlehengê romanê di heman demê de divê wekî bildungsroman jî bê pejirandin. *Bir Bilim Adamının Romanı* ji hêla pisporên qadê ve wekî bildungsroman tê pejirandin (Aytaç, 2012, r. 194; Esen, 2025, r. 74). Tê pejirandin ku hem têgeha bildungsromanê û hem jî nimûneyên pêşîn ên birêkûpêk ên vê forma romanê diyariya wêjeya almanan e ku paşî di nav wêjeyên din ên cihanê de ji xwe re cihekî taybet bi dest xistiye. Di vê forma romanê de nivîskar serlehengê berheva xwe bi rêya pêvajoyeke gihiştina hestî û derûnî dikemilîne (Golban, 2018, r. 4). Di romanên bildungsromanê de serlehengê romanana herçend parçeyek ji civaka xwe bin jî ew rewşa heyî rasterast napejirînin, bi gera û geşta welatên cuda û li rast hatina hin kesên ji xwe zanatir ew her hewl didin ku xwe bikemilînin û biguherînin. Di vê pêvajoya xwekemilînê de hewl didin ku nasnameya xwe ya nûafirandî û ya civaka xwe li hev binin (Alkan, 2023, r. 3-4).

Peydayên Xebatê

Mehmed Uzun û Romana Wî Bîra Qederê

Mehmed Uzun (1953-2007) yek ji romanûsên herî navdar ên edebiyata kurdî (kurmancî) ya modern e. Li Sêwregê hatiye dinyayê. Piştî çend xebatên siyasî û rojnamegeriyê du caran hatiye girtin. Sala 1977an koçî Swêdê kiriye û hema bêje hemû berhemên xwe li wî welatî bi sê zimanan, anku bi kurdî, tirkî û swêdî nivîsandine. Mehmed Uzun nivîskarekî pirçandî û pîrzimanî û zêde berhemdar bû. Wî gelek xebatên antolojî, ceribîn û lêkolînî bi wan sê zimanan nivîsandine, lê belê hemî romanên xwe (7 lib) tenê bi kurdî (kurmancî) nivîsîne (Uzun, 2012, r.98; Filiz, 2022, rr.553-554). Romana wî ya ewil *Tu* di sala 1985an de çap bûye. Ev romana wî behsa serboriya girtiyekî dike û xwedî hêmanên otobîyografîk e. Romana wî ya duyê *Mirina Kalekî Rind* sala 1987an hatiye çapkirin, ev romana wî jî xwedî hêmanên otobîyografîk û bildungsromanê ne. Sala 1989an romana wî ya sêyê bi navê *Siya Evîne* çap bûye. Ev roman ewiltirîn romana biyografîk a Mehmed Uzun e ku li ser jînenîgariya rewşenbîr û siyasîmedarekî kurd ê destpêka sedsala 19an, Memdûh Selîm Begê Wanî hatiye honandin. Mehmed Uzun di romana xwe ya çarê de xwe dispêre kevneşopiya devkî ya kurdî, Uzun di vê romana xwe ya bi navê *Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê* de bi devê dengbêj Ehmedê Fermanê Kikî, serpêhatiyên dengbêjê efsanewî Evdalê Zeynikê vedigerîne. Uzun di romana xwe ya pêncê de dîsa vedigere ser romanên biyografîk; romana *Bîra Qederê* li dor jînenîgariya Celadet Alî Bedirxanê neviyê Bedirxan Beg tê honandin.² Ji roja dayikbûnê heta roja mirinê, bi teknîka fotografan, hinek sahnayên jî ji yana Celadet Alî tîr pêşkeşkirin. Romana şeşê bi navê *Ronî Mîna Evîne-Tarî Mîna Mirinê* ye û tê de bi awayekî alegorîk serhildana tevgerê kurdan tê vegotin. Romana dawî ya Mehmed Uzun, bi navê *Hawara Dicleyê* ye. Ew romaneke dîrokî ye û li ser serhildana Bedirxan Beg û bûyerên wê demê disekine.

Ji nav van romanên Mehmed Uzun, *BQ* xwedî cihekî cuda û taybet e. Ew roman li dor jiyana Celadet Alî Bedirxanî hatiye honandin. Celadet Bedirxan kesayetekî wisa ye ku mohra xwe ya zêrîn li ser xebatên ziman û wêjeya kurdî ya modern danîye. Nivîskar û helbestvanên modern ên zimanê kurdî xebatên xwe ser rê û rêçikên wî danîne. Xebat û berhemên wî bûne kana serdemekê ku piştî wekî qonaxeke wêjeyî di dîroka wêjeya kurdî de hatiye pejirandin. Ji ber van taybetiyên wî romana Uzunî ya *BQ* di dilê xwînerên xwe de xwedî cihekî taybet e. di romanê de hêmana mekanê jî derdikeve pêş; Stenbol, Şam, malên Celadet Alî Bedirxan ên li van bajaran û bîrên ku li baxçeyên wan malan de hene û di sêwirandin û vêgêrana romanê de her li pêş in (Purçak, 2019, rr.27-29). Roman jî hevdeh beşan pêk tê. Her beş li dor wêneyekî tê vegotinê. Beşa ewil xwedî vî sernavî ye: “Edî fotograf ê bipeyivin...” Ji vê beşa destpêkê em dizanin ku Celadet miriye, ev hefteyek e li mala wî şîn heye, jin û dotmama wî Rûşen Bedirxan di şîneke giran de ye. Dîsa di vê beşê de em hîn dibin ku Celadet berî mirina xwe dest bi romanekê kiriye ku navê wê jî ‘Bîra Qederê’ bûye, ew roman bi van hevokan dest pê dike:

Herkes dimire; bira û birazî, yar û evîndar, heval û dost, hogir û rêger, nêz û nas.. Hemû wefat dikin. Dora min jî hat, niha jî dora min e. (Bîra Qederê, r.9).

Ev hevokên hanê di binbeşa çaran a beşa dawiyê (fotografê şanzdehan) ya romanê de dîsa derdikevin pêşya xwendevanan; Celadet Beg di şeva dawî ya jiyana xwe de biryara nivîsîna romanekê daye û bi van hevokan dest bi wê romana xwe kiriye û piştî dest jê kêşandiye. Di vê beşê de li aliyekî teswîra nava malê û rewşa Rûşen Bedirxan xanima şîngirêdayî bi hûrgilî tê kirin, li aliyê din jî xwendevan hêdî hêdî ji bo romanê, anku ji bo beşên din ên romanê tîr amadekirin.

² Herçiqas romanên Mehmed Uzunî li ser kesayet û bûyerên dîrokî hatibin honandin jî, hinek zehmet e ku ji bîlî romanên *Siya Evîne* û *Bîra Qederê*, romanên Uzunî wekî romanên biyografîk bêne binavkirin. Ji ber ku ev her du roman jî tê de, di nav romanên Uzunî de karakter û bûyerên honakî û sêwirandî jî hene, rasttir e ku mirov wan wekî romanên dîrokî bi nav bike. Em spasîya Dr. M. Şirin Filiz dikin ku bal kêşand ser vê xala giring. Derbarê cureyên romanên Mehmed Uzunî de Mehmet Yıldırımçakar jî di kurteya teza xwe ya bi navê “Auraya Romanên Mehmed Uzun: Sirgun, Dîrok û Şer” de nixadineke wiha dike: “Romanên sirgunê *Tu* û *Mirina Kalekî Rind*, romanên dîrokî *Bîra Qederê*, *Siya Evîne*, *Evdale Zeynikê* û *Hawara Dicleyê*, romana şerî *Ronî Mîna Evîne Tari Mîna Mirinê*” (Yıldırımçakar, 2024)

Rûşen Xanim ne li ser kursiyê, lê li erdê herwekî ku Celadet Beg pirî caran dikir, rûniştiye. Na, ew rûneniştîye, li ser kêlekê dirêj bûye: Li kêlekê du xwelîdank tijî xwelî û cixare hene. Li berê çaydankeke biçûk, qedehê nivîtijî û şekirdankeke heye. Li kêleka wan nameya ku Celadet Beg, berî mirinê nivîsibû, heye ‘Yavrûm Rûşen...’ Hema li ber, deftera ku Celadet Beg ji bo nivîsîna romanê hîlbijartibû, vekirî, li pêşiyê ye. Li doralîyê jî tiştên ku li pey Celadet Beg mane, peregende, li vê derê, wê derê, belavbûyî hene; kaxiz, defter, kitab, kovar, rojname, name, pênûs û resîm... Bi taybetî jî resim, şahidên umrekî balkêş û zimanê romana Bîra Qederê. Her yek li derekî, di wextekî bihûrî de, hatiye kêşandin. Niha, di vê bêdengiya şîn û keseran de, bi rengên şevê rapêçayî, resim, bi zimanê xwe yê taybetî, dipeyivin. (Bîra Qederê, r.11-12).

Piştî beşa destpêkê, êdî beşên bi fotografan dest pê dikin. Ji roja jidayikbûna Celadet Alî Bedirxan ya li Kadikoya Stenbolê heta mirina wî ya li Şamê, şanzdeh fotograf, anku şanzdeh sahneyên ji jiyana Celadet Beg hatine pêşkeşkirin. Ev teknîka vegotina romanê hem ji nav romanên bi kurdî hem jî ji nav romanên Mehmed Uzun bi xwe taybetmendiyekê dide roman *BQ* (Aydoğan, 2014, r.281.); bi saya wê teknîkê nivîskarî şiyaye di destpêka her beşê de hem teswîrên mekanî hem jî yên lehengan bide û xwendevanan amade bike ji bo atmosfer û bûyerên di rêzê de. Di vegotina romanê de, ji bilî beşa destpêkê, awayê kronolojîk hatiye şopandin. Anku bûyerên jiyana Celadet Alî Bedirxan, li gorî dema qewimandinê li dûv êk hatine vegotin. Bi gotineke din, di fotografan de ji zarokatîyê heta mirinê em her halê Celadet dibînin.

Her yek ji şanzdeh beşên romanê xwedî şeş binbeşan in ku bi reqemên romayê hatine destnîşankirin. Di her binbeşa ewil de fotografê wê beşê tê teswîrkirin. Dûv re bûyerên girîng ên derdora dema kêşandina wî fotografi tîn pêşkeşkirin.

Ji beşa ewil bigire heta ya dawiyê hema bêje di hemû beşan de *bîrek* heye. Bîr motîfa sereke ye di romana *BQ* de: bîra destpêka jiyana Celadet Alî Bedirxan ya li mala Bedrî Paşa ya ku Celadet lê hatiye dinyayê; bîra mala wan bi xwe ya li Kiziltoprakê; bîra mala wan a sirgûniya Spartayê; bîra pansiyona Bab-i Aliyê ku bi Cananê re lê mabûn; bîra li ber konê Celadet Beg yê li şerê cîhanê yê yekem; bîra li nav zomeya Yakûp Paşayê eşîra Atmîyan; bîra li baxşeyê mala Celadet û Kamiran a li Munîh; bîra li pansiyona gundê Swîsreyê ku Celadet û Monika li gel êk çûbûnê; bîra li mala Sûreya Beg a li Qahireyê; bîra li mala Celadet Beg a li Şamê; bîra mala Celadet û Rûşenê ya li taxa Muhacîrîna Şamê; û bîra dawiyê umrê Celadet Alî Bedirxan, bîra li gundê Hêcanê, ya li nav zeviyên pembû, bîra qederê:

Bîra qederê... Ev bîra ku Celadet Beg niha li berê ye, dê bibe bîra qederê- herwekî Rûşen Xanim, car bi car, dibêje. Ev bîr êdî nav demeke kurt de qedera teres a neçariyê biqulipîne ser heyî û rehetiyê. Ev ê, niha piştî bîskêkê, av berde erdan û jiyan bide pembû. Bîr av e; av kahnî û geşî ye, geşî jiyan e. Pembû dê bi avê geş bin. (*BQ*, r.382).

Bîr her heye, gava nivîskarê *BQ*, teswîra bîrê ji bîr bike, Celadet bi xwe midaxilê vegotinê dibe û nivîskarî hişyar dike:

Ma te di baxçê mala me de tiştêkî ji bîr nekir?.. Bîr... bîra ku bi qasî çend gavan ji dara qehîm bi dûr bû. Devê bîrê girtî bû, ava wê miçiqîbû. Ew bîr û doralîyên wê cihê listikên me bû. Em li dora bîrê, mîna heyva li dor dînê, dizivîrîn. Bi taybetî jî ez. Ez li dora bîrê dizivîrîm û dor dibûm... (*BQ*, r.60).

Ev mudaxeleyên ji devê Celadet Bedirxan, yên ku hema bêje di hemû beşên *BQyê* de ji aliyê Mehmed Uzun ve hatine bikaranîn taybetmendiyêke romana *BQ* ne, û pirdengiyê dide vegotina romanê. Vegêrê romanê yekî ‘îlahî’ ye û çîrokê bi awîrekî ‘îlahî’ teswîr dike û vedibêje, lê belê mudaxeleyên ji devê Celadet Bedirxan, ji devê kesê yekemîn tîn vegêran û bûyer bi devê vegêrê şexsê yekem tîn teswîrkirin. Mîrov dikare bibêje ku bi van mudaxeleyan ve roman hem digehe asteke pirdeng, hem jî vegotina biyografîk a romanê bi van mudaxelyan ve nêzikî vegotina romanên otobîyografîk dibe.

Ji bilî van mudaxeleyan, Mehmed Uzun ji teknîka montajê jî sîd wergirtiye û bi taybetî jî beşên piştî derketina kovara Hawarê, du helbestên Celadet Alî Bedirxan, *Bilûra Min* û *Were Dotmam* di nava

vegotina xwe de bi cih kirine. Ji van helwestên wî mirov dikare bibêje ku romana *BQ* hem romaneke pirdeng ye, hem jî pir teknîkî ye, ku bi van taybetmendiyên digehe cihekî cuda di romanûsiya kurdî de.

Mekanên romanê *BQ*, Stenbol, Munîx, Şam û mal û xaniyên li wan bajaran, herwisa lehengên *BQ* di fotografan de tînes teswîrkirin. Bo mînak di fotografê heştan de ku li Munîxê hatiye kêşandin, çar birayên Bedirxanî; anku Celadet, Kamuran, Tewfîk û Safter û herwisa derûdora wan wisa tînes teswîrkirin:

Li ser hemûyan cil û bergên nû û modern hene. Hemû bi gomlegên spî û bi qrawat in. Ji yê Safter pê ve, kincên hemûyan, kincên klasîk ên ewrûpayê ne, kincên Safter, bi gotina Pelîkan, 'sportîv' in. ... Fotograf li ser kolanekê tînes kişandin. Welê dixuye ku ew li rê ne, ber bi derekî derin. Li pey birayan çend xaniyên ku bi lêkirina germenî ava bûne, dixuyin. Li ser dîwarê xaniyê hema li pey wan, di nav lewheyêke biçûk de, bi tîpên latînî yênes germenî, Galeristrasse, dinivîse. Li pey xaniyan jî, dêrek û birc û bira wê dixuye. Ken, rawestan û tevgera birayan ne li dijî van avahî û perçên din ên wênes ne, ji berevajiyê, ew hevûdû temam dikin. (BQ, r.178).

Romana *BQ*, romana 'derketî' yekî ye; ji sala 1922an heta mirina xwe ya sala 1951an Celadet nikare vegere Stenbolê. Ev derketina wî ya bi dilxwazî, pey re dibe sirgûneke giran. Sala 1922an ji bo xwendinê diçe Almanyayê, li ji ber rejîma nû ya Mistefa Kemal li Tirkîyeyê, ew nikare vegere û ji neçarî ji Almanyayê vedigere Qahîre û dûv re diçe Şamê. Bi taybetî jî salên wî yênes Almanyayê, mirov dikare bibêje salên herî xizan û xirab in di jiyana Celadet de. Lê hema wan salên li Almanyayê derê edebiyata cîhanê, ku bi xwendinên li Stenbolê hatibû lêdan, li ber Celadet vekiriye. Mehmed Uzun ew minakên ku Celadet xwendine, ji carekê pê ve bi teknîka montajê li nava metnî nade, tenê serenavên wan berheman dide û derbas dibe:

Bi bîhtengî, ew rasdihêje kitabek ji kitabên ser masê û rûpelên wê diqulipîne. Kitaba zirav û dirêj ku rûpelên wê zer bûn, bi fransîzî ye. Tê de şîrên şairên navdar ên fransîz hene. Di rûpelekê de şîreke Vîktor Hugo 'A ceux qui sont morts pour la patrie' heye. Ew wê bi deng, dixwîne. Piştî şîra Victor Hugo, şîrên Lamartine 'le poete mourant', ya Alfred du Vigny 'La mort du loup' û ya Charles Boudelaire 'le balcon' hene. Celadet wan jî, li ser textê xwe dirêjbûyî, bi dneg, dixwîne. Bi dû van re jî şîrekî Lamenneais li ber çavê wî dikeve. Navê şîra biçûk bala wî dikîşîne; l'exilé... Bo gotina osmaniyan sirgûnkirî. ... Celadet divê vê şîrê wergerîne kurdî, zimanê bav û kalan. ... Ma çima ew niha dest pê nake? Kaxiz? Ew di xwe de nabîne ji ser cîhan rabe. Ew li ser rûpelê, sernivîsa şîrê, bi fransîzî, dinivîse; exilé... Lê bi kurdî çi ye? Xerîbî? Sirgûnbûyî? Çi? Mana exil'ê derketin e. Ma çima derketin û derketî? ... Belê, derketî... (BQ, r.173-174).

Romana *BQ* romana binketî û tîkçûyekî jî ye. Herwekî ku Mehmed Uzun di hevpeyvîneke xwe de jê behs dike, qedera rewşenbîrên kurd bi temamî trajîk e. Ew negehiştine tu armancên xwe, berdewamî xeyalên wan tîkçûyî ne, di nav tenêti, jarî û feqîrîyê de jiyana xwe ji dest dane (Uzun, 2012, r.24). Celadet Bedirxan mînakeke baş e ji bo van rewşenbîrên kurd. Ew tîkçûna ewil li Munîxê dixwe, di bin jarî û bêperetîyê mezî de nikare xwendina xwe xilas bike û ji neçarî vedigere Qahîreyê û piştê jî demekê li Beyrûdê dimîne û dawiyê li Şamê bi cih dibe. Li kongreya ewil a Xoybûnê wek serokê rêxistinê tînes hîlbijartin. Lê belê wekî Serhildan Şêx Seîd, ev rêxistina hanê, bi gotineke rastir şaxa wê ya artêşî Serhildana Agirîyê jî tînes diçe. Sedemê vê tîkçûnê ji hem li ser stûyê serekên rêxistinê hem jî li ser stûyê eşîrên kurdan ên ku piştgirî nedanê, û axa û begên xayin tînes barkirin; Mehmed Uzun, diyar e ku di civîneke piştî tîkçûnê de, bi dîyalogên anonîm ve psîkolojiya tîkçûnê û ya tîkçûyîyan wisa pêşkeş dike;

-Îşê me kurdan her weha ye; aqilê kurdan paşê tînes serê wan. Çima me ji vir hin hêzên qewî û çekdar amade nekirin û piştê xwe bi hêz û eşîrên hundir girênda? Mesûlên vê karî kî ne? ...

-Me bawerî, dîsan, bi eynî kes û eşîrên ku li Şêx Seîd Efendî û serhildana wî ya 1925-an îxanet kiribûn, anî. Ew teres û segbav dîsan bi karê xwe rabûn û îxanet kirin. Lê sûc ne ya wan bînamûsan e, ya kesên ku bi bînamûsan bawer kirin e." ...

-Bila xwarzî û birazî li min negirin, lê hin rêberên partiyê jî, ne ji bo welatekî aza, ji bo mîrekiya bav û kalên xwe, bi vî karî rabûn. Wan bi dil û can xwe nedan kar, bi pêwendiyên sefaretan, doza erdên xwe kirin (BQ, r.235-236).

Jixwe piştî vê têkçûnê Celadet Bedirxan biryareke radîqal dide û berê xwe dide xebatên çandî û dest bi xebatên derxistina kovarekê, anku Hawarê dide. Li gorî Celadet sedemê têkçûn û şikestinên li hember dijminî parçebûna gelê kurd e, çareserîya wan jî yekîtiyê ye û yekîtiyê jî tenê bi ziman û xwendinê pêk tê. Di civateke hevalan de vê biryara xwe û sedemê wê bi vî awayî aşkere dike:

Min qirara xwe daye, Celadet Beg dibêje, ez ê binivîsim, dest bi nivîsînê bikim. Min dil bi cerîdeyekê, cerîdeyekê kurdî heye.

-Belê, millet bi zimanê xwe hene. Yekîtiya millet bi zimên çêdibe. Yekîtiya zimên jî bi xwendin û nivîsînê, bi yekîtiya herfan çêdibe. Ka ev yekîtiyên me, ka yekîtiyên zimanê me? Ka xwendigeh, mekteb, kitab, cerîde û rojnameyên me ku dê van yekîtiyan bînin pê? Ka?.. Em şikest li ser şikestê dixwin, hertim bi hev dikevin, çima? Çima birano? (BQ, r.242).

Helbet *BQ* romana evîndarekî yekta jî ye. Romana şagirdê hunera evînê, yê serhosta Ovid e. Celadet agirê dil û bedena xwe cara ewil bi germahîya Şehrîbana xidama malê gur dike. Piştî Cananê nas dike, bi wê re li pansiyonê Bab-i Alî û Perayê dimînin, lê piştî çûyîna Almanayê êdî hev nabînin. Celadet li Almanayê dosteke nû bi dest dixwe, Monîka Karlfeldê. Li gel wê jî derdikeve geşt û seyranan. Tiştêkî balkêş ku Îbrahîm Seydo Aydoğan jî îşaret pê dike (2014, r.265), Mehmed Uzun wan hezkiriyên Celadet bi me zêde nade nasîn. Em dizanin ku Celadet ji wan hezkiriyên û wan jî ji Celadet, lê em paş pê nizanin ka hîsên wan, fikrên wan çi ne li hember Celadet, li hember evîna Celadet. Celadet piştî cudabûnê bi salan, van her du evîndarên xwe dîsa dibîne, lê Mehmed Uzun tenê hîsên Celadet rave dike û zêde nakeve derûniya wan lehengên jin:

Canan, yara xewnan... Celadet Beg, bêyî ku serê xwe rake, dibêje. Tu divê bizanibî, herçend tu dûrî min bûyî, ewçend jî tu nêzî min bûyî. Hertim, li her derî. Li Almanya û Munîxê, li Mîsir, Lubnan û Sûriyê, li her derî, tu li nîk min bûyî. Çavên min bi xeyala çavên te yên reş û şêrîn dihatin girtin. Çavên min bi xeyala bedena te ya spehî vedibûn. (BQ, r.265).

Piştî bihevşabûnê, Celadet ji Cananê dipirse ka çima bêyî wî zewiciye, û li hêviya wî nemaye, persiva Cananê balkêş e; Canan dibêje “-Ma tu Tirkiye û welatên şerqê nas nakî? Ez ê çawan bi tena serê xwe bûma û rehet bijiyama? Ma di civata mêran û simbêloqan de, jin dikarin weha serbest û tenê bijîn?” (BQ, r.269). Ji vê bersiva Cananê em bi îdealîzasyon û anakronîzmeke Mehmed Uzun dihesin; wî di salên 1913/14an de Celadet û Canan li pansiyonan bi rihetî dianîn ba hev û ji bo civaka mêran a mihafezakar nedibû pirsgirêk, lê belê deh sal piştî wan hevdiîtinan, ji bo civakekê pirsgirêk bû ku jinek bêzewac li malê bimaya.

Piştî van serpehatiyên xwe yê bîncam, Celadet bi zora derûdorên xwe û piçekê jî bi mihasebeyeke navxweyî biryara zewacê dide, û bi ‘dotmama’ xwe Rûşen Xanima keça Mihemed Salih Bedirxan dizewice. Mehmed Uzun vê yekê dîsa bi teknîka montajê û ji devê Celadet, helbesta ‘Were Dotmam’ wisa pêşkeşî xwendevanan dike:

... Heye ku hemî şîhîr li romanê nayê û tu jî, ji ber vê yekê naxwazî wê, bi temamî, vebiguhezî ser rûpelên Bîra Qederê. Lê ez tiştêkî bibêjim; ew şîhîr neynika qedera min bû, yek ji neynikên qedera min bû. Di dawîya şîrê de jî, min weha digot; No! no! Dotmam, heyraniya pismam, êdî bes e hew bibe jina xelkê... vegere, were himbêza pismamê xwe paxila kurmamê xwe ... (BQ, r.292).

Oğuz Atay û Romana Wî Bir Bilimadamîna Romani-Mustafa İnan

Oğuz Atay (1934-1977), li Kastamonuyê hatiye dinyayê. Xwendina xwe ya seretayî û lîse li Ankarayê xilas kiriye. Ji Zanîngeha Teknîkê ya Stenbolê derçûye û li heman zanîngehê wek endamê hîndekarîyê xebitiye. Romana wî ya ewil *Tutunamayanlar* piştî weşandinê di cihana edebiyata tirkî de gelek deng veda û Atay bi vê romanê ve sala 1972an Xelata Romanê ya TRT’yê wergirt. Di sala 1973an de romana wî ya duyê bi navê *Tehlikeli Oyunlar* çap bû. Di heman salê de listîkeke şanoyê ya bi navê

Oyunlarla Yaşayanlar nivîsî. Ew lîstîka wî li Şanoyên Dewletê hat lîstin. Kurteçîrokên xwe di kitabeke bi navê *Korkuyu Beklerken* berhev kirin û dan çapkirin. Li ser jiyana Prof.Dr. Mustafa İnan (1911-1967) romaneke bîyografîk a bi navê *Romana Zanyarekî-Mustafa İnan* nivîsî, ew romana wî sala 1975an de hat çapkirin. Piştî mirina wî romaneke wî ya din bi navê *Eylembilim* û rojnivîska wî bi navê *Günlük* çap bûn.

Ji nava van berhemên Oğuz Atay, romana bi navê *RZ* romaneke bîyografîk e ku di çarçoveya projeyeke TUBİTAKê (Saziya Lêkolînên Zanistî û Teknîkî ên Tirkîyeyê) de li ser jiyana rektorê berê yê Zaningeha Teknîk ya Stenbolê Prof. Dr. Mustafa İnan ev roman nivîsiye. (Ecevit, 2009, r. 396). Yıldız Ecevit wê romanê wekî romaneke bîyografîk pênase dike, lê li gorî wê ew ji romaneke bîyografîk zêdetir nêzikî bîyografîyê ye, ji ber ku bêtir li ser belgeyan hatiye nivîsîn û aliyên wê yên honandî kêmîtir in (2009, r.412), lê belê li gorî Gürsel Aytaç, ew romaneke bîyografîk e (Aytaç, 2013).

Romana *RZ*, ji du beşên sereke pêk tê. Di beşa ewil de neh, di beşa duyem de deh binbeş hene. Ji bilî van beş û binbeşan, pêşgotinek jî di romanê de heye ku ji aliyê Prof.Cahit Arf derbarê Mustafa İnan, Oğuz Atay û romanê bi xwe agahiyan dide. Atay romana *RZ* li ser belgeyan, nameyan, hevpeyvînên digel heval, hevkar û malbata Mustafa İnan û herwiha nivîs û konferansên İnan ava kiriye û romana xwe nêzikî romaneke dokûmenter kiriye (Ecevit, 2009, r.410). Lê dîsa jî Oğuz Atay ji ber kêmasiya belge û agahiyan, ji nivîsîna romaneke bi vî şiklî gilî û gazinan dike (Ecevit, 2009, r.398). Heta di romanê de ji devê vegêrê xwe vê mijarê tîne rojevê û gilî û gazinên xwe pê dide kirin:

Em di rewşa xwe ya taybet de hewl didin ku karekî bîyografîk bikin; lê belê di dest de zêde belge nînin. Mirovên me hêj neelimîne ku li pey xwe belgeyan bihêlin. Xûyeke wan a 'rojnivîsk' girtinê jî nîne. Hem di hişê wan de çî mabe wê dibêjin. Gava dimirin, em ji wê jî bê par dimînin. (*RZ*, r.259)

Romana *RZ* bi sahneya xelatdayîne dest pê dike, ew çar sal e Mustafa İnan miriye, ji bo wî Xelata Xîzmetguzariyê tê dayîn. Vegêrê romanê profesorekî hevalê Mustafa İnan bi xwe ye ku biryar daye li ser jiyana Mustafa İnan romaneke binivîsîna û ji bo vê yekê jî belge û agahî berhev kirine. Ev profesor di roja xelatdayîne de rastî xwendekarekî ciwan tê ku nû ketiye zaningehê. Temamê romanê li ser diyalogên di navbera wî profesori û ciwanî de derbas dibe.

Di beşa duyê de êdî vegotina jiyana Mustafa İnan dest pê dike. Atay dikeve nav hûrgiliyên malbatî; bingehên bavê Mustafa İnan, Huseyin Avni Efendî, hatina wî ji Meletiyê bo Adanayê, leşkeriya wî, zewaca wî, karê wî hwd. Piştî zarokatiya ewil a Mustafa İnan, feqîriya malbatê, şerê li derdora Adanayê, rev û koça malbata wî bo Konyayê tê vegotin:

Dibe ku ji ber xema şer û xizaniyê be, lê Mustafa zarokatiya xwe nejiyaye. Herwiha yekî bêdeng û efendî jî bû, ji zarokatiya xwe pê ve yekî wisa bûye. (*RZ*, r.26-27)

Demeke dirêj venegeriyên Edeneyê. Şerê Azadiyê dest pê kiribû. Yûnan berê nêzik bûbû, piştî dîr ketibû; dilê wan her dem tijî tirs bû. Bi wî awayî, Mustafayê ku sala 1911an hatiye dinyayê, heta danzdeh saliya xwe digel xizaniya Huseyin Avniyê posteger, tengasiya du şerên mezin jî kişand. Şer xilas bû, lê xizanî her berdewam bû." (*RZ*, r. 34)

Mirov dikare bibêje ku ev temaya xizanî û feqîriyê heta dawîya romanê hatiye dubarekirin; ew digel du temayên din ên sereke, anku nexweşbûna Mustafa İnan û evîna wî ya ji bo hînbûn û hînkirinê, ji aliyê Atay ve, hema bêje di hemû binbeşên romanê de hatine bikaranîn. Mustafa İnan hem li dibistana seretayî, hem li lîse û zaningehê her dem alîkariya hevalên xwe kiriye, bi awayekî wekî mamosteyekî tevgeriyaye, Mustafa İnan hema bêje ji bo hînkirinê hatiye dinyayê û jixwe, piştî doxtoraya xwe ya li derveyî welatî, dîsa vedigere zaningeha xwe û heta dawîya temenê xwe li wê derê dersan dide:

Mustafa İnan bi xwe hesiyaye heta niha mamostetiyê dike, ew ji zarokatiya xwe heta niha wek mamosteyekî serkeftî navdar bûye. (*RZ*, r.107)

Ji bo Mustafa İnan hînkirin dildariyeke yekta bû. Di mehên germ ên havîna sala 1967an, li bajarê Freiburgê yê Almanayê, di nav lepên mirine de bû, lê dîsa jî mamostetiyê xwe ji bîr nekiribû. (RZ, 45)

Oğuz Atay bi teknîka montajê ve hem belgeyên ji jiyana Mustafa İnan, hem axaftin, gotar û konferansên wî hem jî xezel û helbestên klasîk yê ku Mustafa jê hez dikirin, di nava metnî de pêşkeşî xwendenan dike. Bo mînak di beşa heştan de ku têde mijara ‘Rojhilat’ û ‘Rojava’ tê nîqaşkirin, Atay cih dide parçeyek ji gotareke Mustafa İnan ku çar sal beriya mirina xwe nivîsibû:

... Ji ber vê sedemê, divê nebe pirsgirêk ka zanyarek an jî pîşekarek li welatê xwe xebitiye yan jî li welatêkî din; lewre heke ev kesên hanê cihekî wisa jê hilbijêrin ku tê de afirînerîr bibin, dê xweşhaliya dinyayê zêdetir bikin. (RZ, r. 92)

Li gor agahiyên ku Yıldız Ecevitê (2009, rr.396-419) ji derdora Atay kom kirine, em dizanin ku nivîsîna vê romanê ji ber hinek sedeman li nivîskarî zor hatiye. Belgeyên ku Atay li pey wan e, direng ketine destê wî an jî qet nehatine ber destê wî; jina Mustafa İnan, Prof. Jale İnanê li ser rêbaz û xebata Atay gelek mudaxele kirine. Heta li derekê, Atay bo hevlekî xwe gazinan dike û xuya ye ji wî tê xwestin ku ‘îdolekî’ ava bike. Diyar e wan mudaxeleyan Atay bêhteng kirine, lewre wek ku Ecevit jî behs dike (Ecevit., Atay li dor temayên navborî digere da ku awayekî bêtir nêzikî romanên xwe yê berê, bi taybetî jî ‘Tututanamayanlar’ê bide vê romana xwe jî.

Tablo 1. Ji Aliyê Şiklî û Teknîka Vegêranê ve *Bîra Qederê* û *Bir Bilim Adamının Romanı*

	Bîra Qederê	Romana Zanyarekî
Cûre	Romana Bîyografîk/Bildungsroman	Romana Bîyografîk/ Bildungsroman
Vegêr	Kes Sêyem/Kesê Yekem	Kesê Sêyem
Nêrîn	Nêrîna Îlahî/Kesayetî	Nêrîna Îlahî
Teknikên Vegêranê	Teknîka Montajê Teknîka Leitmotîfê Teknîka Dîyaloga Navxweyî	Teknîka Montajê Teknîka Leitmotîfê Teknîka Dîyalogê

Nîqaş

Berawirdkirina *Bîra Qederê* û *Bir Bilim Adamının Romanı* Di Çarçoveya Bildungsromanê De

Romana *Bîra Qederê* û *Bir Bilim Adamının Romanı* du romanên bîyografîk in ku li ser jiyana du kesayetiyên wekî Celadet Alî Bedirxan û Mustafa İnan hatine honandin. Di romanên de jiyana herdu kesayetî ji dayîkbûnê heta mirina wan qonax bi qonax hatiye vegotin. Bi vegotina van qonaxan geşedan û kemilîna kesayetiyê serlehengê romanên gav bi gav bi pêş dikeve û digihîje asta ku serlehengê romanên ji xwe re kirine armanc. Ev taybetiyên herdu romanên digel bîyografîkbûna romanên di heman demê de wan dike romanên bildungsroman jî. Serlehengê herdu romanên, Bedirxan û İnan, du kesayetî giring ên sedsala bîstem ên gelên xwe ne ku hem di dema jiyana xwe de û hem jî piştî mirina xwe bandoreke xurt li ser derdora xwe û nîşên nû kirine. Bedirxan wekî kesayetiyekî zimanzan, rewşenbîr û weşanger û İnan jî wekî kesayetiyekî matematîkzan, rewşenbîr û endezyar di seranserê jiyana xwe de hewl dane ku li hemberî dijwariyên aborî û civakî li ber xwe bidin. Wan karîye ku van dijwariyan bidin alîyekî û di qada xebata xwe de xwe ji hêla zanî û tîgihîştinê ve bi pêş bixin û bibin rol modelê hem ji bo derdora xwe û hem jî nûciwanên ku li pey wan rabûne. Di qada xebata xwe de serlehengê her yek romanê jî karîye ekolekê biafirîne; Celadet di qada ziman û wêjeya kurdî de û İnan jî di qada zanî û endezyariyê ya Tirkîyeyê de. Di vê beşê de bi berawirdkirina jiyana serlehengê herdu romanên ev xebat hewl dide nîşan bide ku naveroka herdu romanên ji hêla geşedan û kemilîna serlehengan ve gelekî hevterîp in. Bi vê berawirdkirinê dê aşkere bibe ku çawa Bedirxan û İnan karîne hem di jiyana takekesî de û hem jî di qada xwe ya pîsporiyê de xwe bigihînin û di vê qadê de bibin xwedî ekoleke nû ya tîgihîştin û afirandinê.

Di destpêka sedsala 20an de li Anatolyayê gelek zarokên nûza ji ber bêderfetiye dimiriyan. Beriya ku Mustafa İnan bê dinyayê şeş xwişk û birayên wî jî miribûn (RZ, r. 16-17). Li Anatolyayê digel zarokên nûza gelekên fira jî ji ber îxmalkarî û carinan jî terkexemiyê dimiriyan. Ev rewş di romanê de wiha tê vegotin; “Anadolu”da çocukların yaşaması -hele o zamanlar- mucizeydi. (Li Anatolyayê zindî mayîna zarokan mûcîzeyek bû, bi taybetî wan deman) (RZ, r. 24). Mustafa İnan jî di çarsaliya xwe de ji mirinê difilite. Wekî tê zanîn li Edeneyê havînan gelekî germ e û şênîyên xizan ku nikarin derkevin zozanan û warên hênîk li bajêr dimînin û mecbûr şevan li banan radikevin. Sibeke zû İnan ji banê dikeve xwarê û bê hiş li erdê dimîne. Digel ku piştî tedavîyê bi ser xwe de tê, lê ew di seranserê jiyana xwe de bandora xirab a vê bûyerê nikare ji ser xwe biavêje. Wekî ku vegêr jî amaje pê dike; “Belki de ömrü boyunca bu sarsıntının izlerini taşımıştır. Belki de sık sık hastalanması, zayıf bünyeli olması, hemen yorulması bu yüzdendi. Belki de bu yüzden tam sağlıklı bir adam olamamıştır.” (Dibe ku di seranserê jiyana xwe de wî dirûvên vê şkestinê hîs kiribe. Dibe ku nexweşiyên wî yên demdemî, bedena wî ya qels, zûwestanbûna wî ji vê yekê be. Dibe ku ji ber vê yekê nekariye bibe zilamekî tam xwedan tendurist) (RZ, r. 25). Ji ber van taybetiyên İnan bavê wî Hüseyin Avni Bey êdî dê herdem bibêje ku “Bu çocuk iflah olmaz artık” (Ev zarok êdî nakemile) (RZ, r. 25) yan jî “Bu oğlan adam olmayacak” (Ev kur dê nebe tu tişt) (RZ, r. 30).

Bedirxan li Stenbolê tê dinyayê. Ew li gorî İnan gelekî bi şans e, lewra ew endamê yek ji malbatên navdartirîn ên kurdan, ji Badirxaniyan e. Ji malbata wan gelekî paşa, bûrokrat û rewşenbîrên navdar derketine. Bedirxan ji hêla çand û rewşenberîyê ve gelekî sûd ji kesên malabata xwe girtiye. Wekî mînak rojnameya yekem a kurdî ji aliyê mamê wî Miqdad Mîthad Bedirxan ve derdikeve. Dema ku hejmara pêşîn a vê rojnameyê dikeve destê bavê wî Emîn Elî Bedirxan, ew ji kurê xwe re wiha dibêje; “Ez bi qewlê mêrê qenc soz didim te. Eger tu jî mîna mamê xwe Mîthad jîr bî û di rojên bê de mîna mamê xwe rojnameyêke wiha derxîni û serê me pê bilind bikî, ez ê ji te re ne taximek lê çend taxim kincên ji yên min jî xweşiktir bikirim.” (BQ, r. 52) Bavê wî gelekî li ser xwendina wî disekine û wî di baştirîn dibistanên Stenbolê de dide xwendin û mamosteyên taybet jê re digire da ku zimanên biyanî ji wan hîn bibe. Berevajiyê bavê İnan, Emîn Elî Beg ji kurê xwe bawer e û ji wî hêvî dike ku ew jî wekî mam û pismamên xwe di qada zanîn û çandê de bibe kesekî pêşeng ê gelê xwe.

Di Şerê Yekemîn ê Cihanê de İnan û malbata wî dibin mihacir. Piştî ku Fransiz Edeneyê dagir dikin ew mecbûr dimînin ku ber bi Konyayê ve koç bikin. Hüseyin Avni Bey ne li malê ye, malbat bê xweyî û bê pere ye. Di rêyan de gelekî zorî û zehmetî dikêşin. Rewşa wan a dijwar ji zimanê dêya wî wiha tê veguhêztin; “Tayyareler vızır vızır uçuyor, işte yola çıktık yaya, geldik, geldik büyük ovaya, büyük ovada toprakların üzerinde yatıyoruz. Ağlarız da ağlarız. Rahmetlik anam gitti; bir merkebin üstünde, heybeyi atmış içine işte tava koymuş, tencere koymuş üstüne de üç halı atmış getirdi ovaya. Merkebi kiralamış, duymuş ki Fransızlar sokaklarda her yerde nokta duruyor” (Vizeviza balafirana bû li ser serê me, bi peyatî em ketin bi rê, em hatin, hatin li ser deşta mezin razan. Çavên me ji girînê werimiyên. Diya min a rehmetî çû; tûrek avêtiye ser piştî kerekî, tewe û goştخانه xistiye tê de, sê heb jî xalî avêtiye ser kerî û anî deştê. Ker kirê kiriye, seh kiriye ku Fransizan serê kolanan girtine) (RZ, r. 29-30).

Herçend malbata Celadet Elî Bedirxan mîrzade bin jî ew jî wekî malbata İnan gelekî zehmetiyên dikêşin, lewra cara pêşîn malbata Bedirxaniyan ji hêla Osmaniyan ve ji welatê wan ji Cizîra Botan hatibûn derxistin û ber bi girava Girîtê ve hatibûn sirgûnkirin. Malbata Celadet Elî Bedirxan ji ber ku hem piştî serhildana Bedirxan Beg hem piştî kuştina Ridvan Paşa û hem jî beriya damezrandina Komara Turkiyeyê gelek caran hatibûn singûnkirin, ji ber vê yekê di nav malbatê de gotineke wiha peyda bibû; “Dewra felekê li ser me kîn e” (BQ, r. 201) Digel ku Celadet Elî Bedirxan nebûye şahidê singûnkirina pêşîn, lê di nûciwaniya xwe de ew jî tê sirgûnkirin û piştî 1922yan mecbûr dimîne heta dawîya temenê xwe li welatên wekî Almanya, Misir, Lûbnan û Sûriyeyê penaber bimîne. Bedirxan ji vê dîrketinê gelekî diêşe, ew bêrikirina xwe bi vî rengî tîne zimên; “Stenbol bajarê min e, qedera min e, ez im...” (r. 138) Hem malbat û hem jî Bedirxan di van demên sirgûnkirinê de gelekî dijwarî kêşandine. Salên ku ew li Mûnîhê xwendekar bûye, wî ji hêla aboriyê ve pir zorî kêşandine. Ew mecbûr maye ku di malên nexweş û sar de bimîne û ji xwarin û vexwarinê kêmbimîne. Ew vê rewşê wiha tîne zimên; “Xwarina min jî li

gora rewşê daketibû vî halî; nan û kartol, av û kartol, kartol û av, kartol û kartol!... Û min dest pê kiribû cil û bergên û kincên xwe difirotin da ku min bikaribiya ew kartol jî peyda bikira.” (BQ, r. 184). Ji ber vê rewşa giran ew ji bo ku bikaribe debara xwe bike di ber xwendina xwe de di karên biçûk de dixebite.

Înan ezmûna leyli meccanî (şevînî û bêpere) a dibistanên dewletê qezenc dike û li Lîseyaya Edeneyê dest bi xwendinê dike. Li gorî şert û mercên demê ev dibistan gelekî baş bû. Xwendekareke vê dibistanê wiha pesnê wê dide; “Okul binası o zamanların en güzel yapılarından biriydi. Öğretmenleri de profesör çapındaydı. Bu liseden mezun olmak çok zordu. Mezunları istedikleri yere girerlerdi. Bölgenin (Gaziantep, Mardin, Maraş, Silifke, Mersin vs.) tek yatılı lisesiydi” (Avahiya dibistanê yek ji spehîtirînê dema xwe bû. Mamosteyên wê jî di taya profesoran de bûn. Ji vê dibistanê derçûn gelekî dijwar bû. Xwendekarên derçûyî li her derî dikarîn ji xwe re kar peyda bikirina. Di herêmê (Entep, Mêrdîn, Silifke, Mereş, Mersîn) de lîseyaya yekane ya xwedan pansiyon bû) (RZ, r. 41). Mustafa hay ji vê derfetê heye û çiqas ji destê wî tê hewl dide xwendina xwe têkûz bike. Jixwe eger xwendekaran xwe baş nedana dersên xwe mamosteyê matematîkê Muhîtîn dihat dikete pêşîra wan û digot; “Seni devlet okutuyor, neden çalışmıyorsun?” (Dewlet te dide xwendinê, tu çima naxebitî?) (RZ, r. 44). Jixwe Înan ne ji wan kesan bû ku xwe sist bike û ji dersên xwe kêmbimîne. Wî pir baş xwe dida dersên xwe û notên gelekî baş digirt, ewçend ku ew wekî kesê yekemîn ji vê lîseyê derçû, herçend wekî amaje pê hatî kirin xwendina wê gelekî zor be jî (RZ, r. 61).

Înan ne tenê dixwend û xwe bi pêş ve dibir, di heman demê de dixwest ku hevalên wî jî bixwînin, pêş bikevin. Lewra wî di baxçeyê dibistanê de di bin dara tûyê de dibistanêke din vekiribû, hevalên xwe xwe li dora xwe kom dikir û dersan dida wan. Ji wan re digot; “Okumalısınız” (Divê hûn bixwînin) (RZ, r. 52). Mustafa di rêya xwendinê û pêşketinê de ne tenê mêran, lê jinan jî peywîrdar dibîne. Bi gotina vegêr; “Posta seyyarı Hüseyin Avni Bey kadınların da bir yeri olduğunu belirtmişti. Mustafa İnan bu yerin önemini bir daha unutmadı. Daha sonra da erkeklerin elinde bulunan bu dünyada kızların korunması gerektiğine inandı (Karmendê gerok Huseyn Evnî Bey gotibû ku jin jî divê bikaribin bigihîjin cihekî. Mustafa İnan vê gotina bavê xwe tu dem ji bîr nekir. Piştê jî ew her di wê baweriyê de bû ku di vê cihana mersalari de divê keç bîn parastin) (RZ, r. 56). İnan dema ku lîseyê diqedîne diçe li Zanîngeha Stenbolê di Fakulteya Fenê de qeyda xwe çêdike, dixwaze bibe mamoste. Bi gotina wî; “Ben kendime söz verdim daha ortaokulda okurken. Böyle yetiştirdim kendimi. Başka türlü razı olmam bu işe. Ya ‘müderis’ olurum ya da hiç gitmem mühendis okuluna.” (Min soz dabû xwe hêj di dibistana navîn de. Her di wê hizrê de bûm. Ji bilî wê tiştêkî din napejirînim. Yan divê bibim ‘mamoste’ yan jî bi tu awayî naçim dibistana endezyariyê) (RZ, r. 62) Ji ber ku ji hêla mametatîkê ve pir serkeftî ye, hevalên wî zorê didin wî ku qeyda xwe hilde Zanînega Teknîkê û ji bo ku bikaribin wî qanî bikin, jê re dibêjin tu dikarî piştê li wir jî bibî mamsote. Bi ser vê gotina wan ew qanî dibe û dikeve ezmûna Zanîngeha Teknîkê û di ezmûnê de dibe kesê yekemîn. Bi heman awayê lîseyê, İnan wekî kesê yekemîn ji vê zanîngehê der diçe. Bi gotina vegêr; “Mustafa İnan, Mühendis Mektebi’ni, belki de yirmi yılda bir görülen bir dereceyle, pekiyi ile bitirdi.” (Mustafa İnan dibistana endezyariyê bi pûanê baştirîn der diçe ku belkî bîst salan carekê tê wergirtin.” (RZ, r. 103)

Bedirxan piştî xwendina xwe ya Mektebî Sultanî (Lîseyaya Galatasaray) û Darulfünunê (Zanîngeha Stenbolê) perwerdehiya xwe li zanîngeha Mûnîhê di beşa hukukê de didomîne, ew divê qadê de doktoraya xwe dike. Di ber xwendina xwe ya hukukê re ew dersên ziman, çand û siyasetê jî dixwîne. Piştî xwendina xwe naxwaze li Almanyayê bisekine, pêşî diçe Misirê û dûre tê li Şamê bi cih dibe. Ew her hewl dide ku xwe nêzî welatê xwe bike, ji ber ku li gorî wî welatê wî gelekî li paş maye û li hêviya alikariyê ye. Di demên pêşîn ew dixwaze ji hêla civakî û siyasî ve ji bo welatê xwe bixebite. Ew vê hewla xwe wiha tîne zimên; “Em bi xurtî ketibûn nav xebata tevgerî ya siyasî û çekdarî. Mesele, mesla xîret û namûsê, man û nemanê bû. Welat li ber lingan çûbû, kurd kurdanî hew hêjayî tiştêkî bûn. Welat bûbû welatê bûm û kundan, sipir û qijikan. Me diviya tiştêkî mezin bikira, cendekê li erde vejanda, ruhê, bi gotina Nietche “decadant”, bihejanda. Lê çawan?...” (BQ, r. 229) Bedirxan dixwest vê rewşa xirab veguherîne, li gorî wî diviya wekî rewşenbîr û mamosteyekî serkeftî bihata û gelê xwe ji zanîna xwe behredar bikira.

Înan dixwest wekî mamosteyekî, zanînen xwe hîne xwendekarên xwe bike. Wî didît ku gelên Rojhilatî gelekî li baş yên Rojavayî mane. Li gorî wî sedema pêşîn ew bû ku gelên Rojhilatî herçend

xeyranîya xwe bo Rojavayîyan bînin jî, lê wekî wan nikarin heqê zanistan bidin û di qadên cuda yên zanistê de hîmên xurt bidanin û ser vê hîmê pêşketineke domdar bisazin. Bi gotina vegêr; “Bilime; ùlkede bir ekol kurarak hizmet etmeyi seçti. Neden daha çok araştırma yapmış gibi görünenler değil de Mustafa İnan kalıyor geriye? Çünkü Mustafa İnan, onlardan çok daha derinlere yayılma istiyordu aslında. Ülkede bilimsel gelenek yaratmak gibi bir işe girişiyordu.” (Wî xwest ku li welêt bi afirandina ekolekê ji zanistê re xizmet bike. Çima ne ew kesên ku bêhtir lêkolîn kirine, lê Mustafa İnan mayînde dibe? Lewra Mustafa İnan dixwest ku di qada xwe de kûr û dûr biçê. Ew ketibû pey hewlekê da ku li welêt nêrîteke zanistê biafirîne) (RZ, r. 89-90). İnan ji bo ku vê armanca xwe pêk bîne piştî doktoraya xwe ya li Swîsreyê vedigere welêt. Herçend derfetên Zanîngeha Zûrîhî gelekî pêşketî bin û teklîfa li wir xebatê jî jê re kiribin jî ew vedigere welêt da ku xizmeta gelê xwe bike. Di qada xwe de ew kesê pêşîn bo ku li Ewropayê doktora kiribû, divê vegeriya û tiştên ku hîn bûye hînê xwendekarên xwe bike. Piştî vegera welêt jî wekî gelek muhendîsên din nabe ku ew biçê bikeve nav karên taybet û perên baş qezenc bike. Zavayê wî yê mûtahîhî karekî baş teklîfê wî dike. Lê belê ew dizane ku deyndarê gelê xwe ye. Bi gotina wî; “Ben öğretmenlik için yaratılmışım. Devlet beni daha iyi yetişmem için Avrupalara göndermiş. Gerçi eniştem tazminatı ödeyecek devlete; ama bu arada benim yetişmem için devletin beklediği yıllar ne olacak? Bu zaman içinde başkasına bu parayı harcarlardı, şimdi bu adam ellerinde olurdu. Bu davranışı bir ihanet olarak görüyorum doğrusu.” (Tu tişt bi qasî mamostetiyê li min nayê. Dewletê bo ku ez xwe bêhtir bi pêş bixim ez şantime Ewropayê. A rastî dê zavayê min deynê dewletê bide; lê ew salên ku dewletê di ber min de xerc kirî dê çi bibe? Dikariyan wî pereyî li ser kesekî din xerc bikirina û ew kesê de niha li ber destê wan bûya. Li gorî min îxanetek e ku ez peywîra xwe bi pêk neyînim) (r. 119). Çawa ku ji derbirînên borî jî diyar e, armanca sereke ya İnan bi pêşxistina gelê xwe ye. Ew ji bo gihîştina vê armanca xwe mamostetiyê ferz dibîne. Ewçendî ku dema ku Cemal Gürsel bangî wî dike û ji wî dixwaze ku ew bibe wezîrê avadaniyê, İnan wiha dibêje; “Ben öğrencilerimden ayrılamam” (Ez nikarim ji xwendekarên xwe dûr bikevim) (RZ, r. 227).

Bedirxan piştî çend hewldanên nakam pê derdixê ku bi karên sîyasî ew dê nekare gelê xwe xelas bike û bi pêş ve bibe. Ji ber vê yekê ew rêyeke nû dide ber xwe da ku bikaribe gelê xwe ji hêla çandî, zimanî û civakî ve bi pêş ve bixe. Ew dibîne ku gelê kurd ji hêla kar û barên zimanî û wêjeyî ve li gorî neteweyên din li paş maye. Ew dil dike ku bi afirandina alfabeyê nû û weşandina berhemên wêjeyî ve kêmasiya gelê xwe dabîn bike. Ji bo vê armanca xwe pêwîstî bi kovareke kurdî dibîne ku bikaribe hem vê alfabe ya nû tê de bide nasandin û hem jî berhemên wêjeyî tê de bide weşandin. Jixwe yek jî şîretên bavê wî ew bû ku ew ji wekî mamê xwe rojekî kovarekê derxîne û bi vê yekê xizmeta gelê xwe bike. Ew vê armanca xwe wiha tîne ziman; “Me cerîdeyekê, na ne yek, ceridenin, divên... millet bi zimanê xwe, xwendin û nivîsandina xwe dibe millet. Bi vî terhî, millet xwe bi medeniyet û miyaseriyê digihînin.” (BQ, r. 242) Dema ku Bedirxan vê biryarê dide derdora wî hinekî heyirî dimînin û hinekî ji wan jî neyênî tevdigerin. Ji ber ku li gorî kevneşopîya kurdan ne ji rêzê bû ku mîrekî wan di têkoşîna xilasîya gelê xwe de dev ji kar û barên sîyasî berdaya û biketa li nav kar û barên kovargerî û zimanzaniyê. Di vê babetê de dema ku Bedirxan ji Haco Axa nêrîna wî jê dipirse ew wiha dibêje; “Lê heçî cerîde ye, heke ez di dewsa te bim, ez ê dest bi karê kaxiz û cerîdan nekim. Tu mîrê kurdan î, lê tu wan nas nakî. Heke tu bi karê kaxiz û cerîdan rabî, ew ê hezar navî bi te ve kin... Aha tîrsa min ev tîrsa e.” (BQ, r. 245) Lê belê Bedirxan guh nade vê tîrsa Haco Axa û nabêje ka dê millet derbarê min de çi bihizire. Ew bi hemî hêza xwe hewl dide ku bi derxistina kovarekê zimanê kurdî li ser alfabe ya nû ya latînî mayînde bike û bi berhemên folklorîk û nivîsandina cureyên nû yên wêjeyî zimanê kurdî di qada cîhana nivîskî de bigihîne ziman û wêjeyên pêşketî yên neteweyên hevdem.

Ji ber ku İnan dixwest ji hêla zanîne ve ji gelê xwe re sûdewer be, wî di Zanîngeha Teknik a Stenbolê de wekî mamosteyê alîkar dest bi xebatê kiriye. İnan nexwestiyê ku xwe bikêşe koşeyekê, xwe ji xwendekar û kesan dûr bihêle da ku bikaribe karên xwe yên akademîk zû bi zû pêk bîne û ji pileyên akademîk derkeve jor. Wî xwestiyê mamoste, xwendekar û gel ji zanîna wî feyde hildin. Wî xwestiyê hîmên zanistê û rêgezên wê di hişê wan de jî geş bibe. Bi gotina vegêr; “Mustafa Hoca hemen seminerler düzenledi; insanların öğrenmeye ihtiyacı vardı ve Mustafa Hoca’da mülkiyet duygusu hiçbir alanda gelişmemişti, bildiklerine yalnız kendisi sahip olmak gibi bir hırsıyla yanıp tutuşmuyordu... Herkes hocanın seminerlerine, konferanslarına koşmaya başladı. Hemen her doktora yapan asistan, başı

sıkışınca hocanın yardımına başvurdu.” (Mamoste Mistefa di cih de semîneran da destpêkirin, hewcedariya mirovan bi hînbûnê hebû û di Mamoste Mistefa de hizra xwemalîkirina tu tiştê tune bû, nedixwest zanîna xwe ji her kesî veşêre, tenê bo xwe bihêle... Her kes ref bi ref çûn semîner û konferansên mamoste. Hema bibêje her asîstanê/a ku doktora dikir serekî bi alîkariya mamoste dida) (RZ, r. 128) Ev hemî hewla wî ji bo pêşxistina welêt bû, bi gotina wî; “Çünkü insan tek başına ne yapabilir ki. Belki bu kadar akıl insanda birleşince memleket daha ileriye götürülebilirdi... Billhassa pozitif bilimi ve teknik bilgiyi geniş halk tabakalarına yaymak ve bu sahada ilgi toplamak mecburiyetindeyiz” (Mirov bi tena serê xwe dikare çi bike. Heger mirov bi hev re hişên xwe bikin yek dê welêt bikaribe ber bi pêşketinê ve biçê... Bi taybetî em mecbûr in ku têgihîştina zanista pozîtîf û zanîna teknîkî di nav çînen cuda yên civakê de belav bikin û di van qadan de meraqa wan zêde bikin) (RZ, r. 161).

Înan, digel mamostetiya xwe ya li zanîngehê, gelek konferans û semîner dane ku her kesan çî kesên akademîk çî ne akademîk dikariyan beşdar bibin. Înan zanîna xwe ji qada weşangeriyê jî kêmbûnê nehiştiye, pirtûka wî ya bi navê “Cisimlerin Mukavemeti” (Liberxwedana Beşenan) di qada xebatên akademîk de dibe pîrfiroştirîn a dema xwe. Çapa peşîn di demeke kurt de diqede û gelek çapên din tîne weşandin. Digel vê xebata xwe, Înan di qada xwe de sê berhemên din ên teorik dinivîse (RZ, r. 212-213). Bi van xebatên xwe Înan di qada mekanîka nerîtî de hîmên zexm didane. Ev xebatên wî ji bo xwendekar û lêkolînerên paşerojê dibin çavkaniyên sereke. Înan bi afirandina vê ekolê ji bo gelek zanyarên vê qadê dibe pêşengekî bêta (r. 218). Alîkarê Rektor ê Zanîngeha Teknîk a Stenbolê di merasîma bîranîna Înan de vê rola wî wiha tîne zimên; “Mustafa İnan, bir bilim ekolü yarattı, bir devir açtı.” (Mistefa İnan, ekoleke zanistê afirand, qonaxêke nû vekir) (RZ, r. 251) Înan di afirandina vê ekola zanistî de gelekî li ber xwe daye. Beriya her tiştî di seranserê jiyana xwe de wî bêperetî kêşaye. Di zaroktiya xwe de bûye mihacir, di dikanan de ber destê hosteyan bûye karker, di disbistanên dewletê ên bêpere de xwendiyê, ji bo debara xwe di xwendekariya xwe de dersên taybet dane, heta salên dawî yên jiyana xwe wekî kiracî maye, roj hatiye ji asîstanên xwe pere deyn kiriye û di pêncî û şeş saliya xwe de dema ku li welatekî biyanî li Almaniyayê di nexweşxaneyê de dimire pereyê malbatê tune ku deynê nexweşxaneyê bidin û mirîyê xwe jê derxînin. Digel problema aborî, di seranserê jiyana xwe de Înan li hemberî mamosteyên paşmayî, sîstema perwerdeyê, rêbazên fêrkirinê û hişmendiya zanyaran a derbarê zanistê de têkoşayê da ku bikaribe hîmên zanistêke nûdem û pêşketî bisaze û bi pêş ve bixe. Armanca Înan ji vê yekê ew bû ku civaka xwe ya paşmayî wekî gelên pêşketî di qada zanist û aboriyê de bikemilîne. Ji xebat û derçûyên hewla wî em dibînin ku heta radeyekê ew di vê armanca xwe de bi ser ketiye. Wî bandor li ser gelek zanyarên ciwan kiriye ku xwe bidin xebatên zanistî û bi dersên xwe û berhemên xwe yên akademîk di qada xwe ya zanistî de hîmên zexm danîne.

Li hemberî Bedirxan herçend gelek kêşeyên sîyasî, aborî û çandî hebûn jî wî nexwestiyê dev ji weşandina kovareke kurdî berde û armanca xwe pêk neyîne; lewra digel zext û zehmetiyên dijwar wî kariye kovarên Hawar (1932-1943) û Ronahiyê (1942-1945) biweşîne. Bi weşandina van kovaran ji bo zimanê kurdî hîmeke xurt hatiye avêtin. Bi taybetî bi weşandina kovara Hawarê, Bedirxan mohra xwe li ser pêşketina ziman û wêjeya kurdî xistiye. Wî pêvajoya herikîna ziman û wêjeya kurdî derxistiye qonaxêke nû û hîmên vê qonaxê bi xebatên xwe xurt kiriye. Bedirxan alfabeya kurdî ya latînî ku afirandibû cara pêşîn di vê kovarê de bi kar tîne û hewl dide vê alfabeya nû di nav kurdan de belav bike. Digel vê xebata bîngehîn a zimanî ew hewl dide rêk û rêçikên rêzimana kurdî diyar bike û wan hîne derdorê xwe û xwînerên giştî yên kurdan bike. Bedirxan di vê kovarê de digel berhemên folklorîk ku ji kana jiyana û çanda kurdan afirîne, berhemên nûjen yên wekî helbesta modern û çîroka modern jî weşandine. Vê yekê jî di serdema nûjen de rê li ber zimanê kurdî vekiriyê da ku bikaribe wekî zimanên hevde xwe di şewazên nû yên wêjeyî de derbibe û li paş wan nemine. Bi vê hewla xwe Bedirxan gelek rewşên bîrên kurd ên wekî xwe mişextî li derdora xwe kom dîke û wan jî dîke hevrêyê vê armanca payebilind. Ev armanca ji zimanê wî wiha der dibe; “Xewna min, xwesteka min a herî mezin, dîsan, ew bi cih dihat. Diviya gotinên kurdî nemirana, diviya ew bihatana vejandin...” (BQ, r. 314) Bedirxan ji bo ku vê xwesteka xwe bi cih bîne xwe ji tu dijiwariyê nedaye paş û her li ber xwe daye ku têgihîştin û hewleke nû di nav kedakarên zimanê kurdî de bisaze. Wî hewl daye ku heval û nasên wî jî bibin dildarê vê armancê, lewra dem hatiye ku ji hevsera xwe Rûşen Xanimê xwestiyê zêrên xwe ji bo derxistina vê kovarê bifiroşe (BQ, r. 296). Herçend di nav romanê de derçûyên van xebatên wî nehatibin vegotin jî

em dizanin ku Bedirxan bi hewl û xebatên xwe kariye ekoleke nû di nav pêvajoya wêjeya kurdî de biafirîne ku em îro wekî Ekola Hawarê bi nav dikin. Hem di dema Bedirxan de û hem jî piştî mirina wî gelek nûciwanan dane ser rêya Bedirxan, hizr û têgiştina ku wî di Ekola Hawarê de danîbû geş û xurt kirine.

Encam

Mehmed Uzun, li ser jiyana Celadet Bedirxanî lêkolîn kirine û hewl daye k udi *Bîra Qederê* de çîrokeke rastîn vedigere, lê dîsa jî bi taybetî jî di diyalogên lehengan de aliyê honandî/fictive bêtir derketiye pêş. Lewre mirov dikare bibêje ku Uzun di vê romana biyografîk a bildungsroman de, şiyânên xwe yê nivîskariyê û romanûsiyê bi kar anîne. Lê di romana *RZ* de Oğuz Atay hem di çîrokê bi xwe de, hem jî di vegotina çîrokê de hema bêje rasterast girêdayî belgeyan maye û di warê diyalogên di navbera lehengan de jî çarçoveya rastiyê derneketiye. Lewre, wek Ecevit (2009, r.410) jî jê behs dike, mirov dikare *RZ* yê bêtir wek romaneke dokûmenterî û biyografîk bildungsroman bibîne. Ji ber vê yekê jî jiyana wî ya romanûsiyê, ku em di her du romanên wî yê ewil de dibînin, di vê romanê de zêde dernakevin meydanê.

Edebiyata berawirdî, wekî şaxa zanistê ya wêjeyê ya sistematîk tê naskirin. Di vê xebatê de di navbera romana “Bîra Qederê” yê Mehmed Uzun û “Bir Bilim Adamının Romanı” ya Oğuz Atay de berawirdiyek hatiye kirin. Ew li wekhevî, cudahî û hevterîpiyê ya di navbera du berhemên edebî de digere, bi taybetî jî aliyê şeweyî, naverokî û şexsîtiya serlehengê romanan. Di encamê de derdikeve holê ku herdu roman jî çarçoveyêke bildungsroman – romana geşebûna kesayetî ya serlehengê – tê dîtin. Di her du romanan de, em dibînin ku geşebûna derûnî û civakî ya serlehengên di nav pêvajoya jiyana wan de tê şopandin. Mehmed Uzun di “Bîra Qederê” de jiyana Celadet Alî Bedirxan, û Oğuz Atay di “Bir Bilim Adamının Romanı” de jiyana Mustafa İnan bi şewazekî bildungsroman pêşkêş dikin. Herdu roman jî modela gihîştina takekesî ya bildungsromanê ya klasîk derbas dikin û vediguherin şeweyekî ‘bildungsromana rewşenbîrî’ ku bi mîsyoneke civakî re têkel dibe. Berhem ji çavkaniyên rastîn ên dîrokî didin rê, têgihiştin û kemilîna serlehengên, wekî bingeheên bildungsromanê, di herdu roman de bi awayekî serkeftî hatine pêşxistin. Bedirxan di qada ziman û çandê de li serkeftinê digere, digel ku İnan di zanist û endezyariyê de pêşengiyekê nîşan dide. Yek ji temayên giring yê berawirdkirinê ev e ku herdu serleheng – herçend di rewş û şertên civakî de cuda bin jî – jiyaneka hevterîp dijîn; jiyan wan bi destpêka dijwarî tê destpêkirin (mîna mirina xwişk û birayên İnan yan jî şerên neteweyî yê Bedirxanîyan), lê herdu jî bi hêvî, îrade û xebatê xwe digihîjin qada zanistî û çandî. Lêkolîn destnîşan dike ku wekhevîyên navbera romanê Uzun û Atay ne tenê di nawerok de nayên di nav civakê de xuya dikin. Lê herwiha di şeweya nivîsandinê, di bingeheên fikrî û di pêşkeftina şexsî de jî hevşibîyên giring hene. Mehmed Uzun di warê edebiyata kurdî de, bi rêberîya zanistî û armanca neteweyî dikeve pey serlehengê xwe. Li aliyê din, Oğuz Atay jî aliyê modernîzmê û têgihiştina civakî ya pêşerojê li pey serlehengê xwe digere. Di encamê de, lêkolîn diyar dike ku herdu roman dikarin bi awayekî zanistî wek bildungsromanên hevterîp bî nîşandan. Herdu berhem di navbera derûniya kesayetan, rewşa civakî, geşebûna fikrî, û bandora wan li ser pêşveçûna neteweyî de temsîleke giring pêşkêş dikin.

Beyan û Ravekirin

- 1. Beyana rêjeya tevkariya nivîskaran:** Makalenin hazırlanmasında, araştırma tasarımı, veri analizi, yazım, düzenleme veya denetleme gibi aşamalarda birinci yazar katkı oranı %50, ikinci yazar katkı oranı % 50'dir. Di amadekirina gotarê de, di qonaxên wekî sêwirana lêkolînê, analîza daneyan, nivîsandin, sererastkirin yan jî nirxandinê de tevkariya nivîskarê yekem %50 û ya nivîskarê duyem jî %50 e.
- 2. Nakokiya berjewendiyê:** Nivîskaran ti nakokiya berjewendiyê neragihandiye.
- 3. Raporu Etîkê:** Ji ber ku ev lêkolîn berhevkirina daneyan ji mirovan yan jî heywanan nagire nav xwe, pêdivî bi erêkirina komîteyeye etîkê nîne.
- 4. Modela Lêkolîna:** Di vê lêkolînê de ku li gorî modela lêkolînê ya kalîtatîf hatiye amadekirin û dikeve nav qada wêjeya berawirdî, berhemên xebatê di çarçoveya Bildungsromanê de bi nêzîkatiya navberdeqî hem ji aliyê naverokê û hem jî ji aliyê formê ve hatine berawirdkirin.

References

- Ahmedzade, H. (2011). *Kurdish novel and identity*. Avesta.
- Alkan, H. (2023). *Bildungsroman tradition in English literature*. Livre de Lyon.
- Atay, O. (2011). *The novel of a scholar* (34th ed.). İletişim.
- Aydın, K. (2008). *The perception of comparative literature in today's postmodern context*. Birey.
- Aydoğan, İ. S. (2014). *Skepsis 2: Kurdish literature and the Kurdish novel*. Rûpel Publications.
- Aytaç, G. (2009). *The science of comparative literature*. Say.
- Aytaç, G. (2012). *An analysis of the modern Turkish novel*. Doğubatu.
- Castle, G. (2019). The modernist bildungsroman. In S. Graham (Ed.), *A history of the bildungsroman*. Cambridge University Press.
- Ecevit, Y. (2009). *Here I am: The biographical and fictive world of Oğuz Atay*. İletişim.
- Enginün, İ. (2011). *Comparative literature*. Dergâh.
- Esen, N. (2025). *Bildungsroman in Turkish literature (2000–2020)* (Unpublished doctoral dissertation). Akdeniz University, Institute of Social Sciences.
- Filiz, M. Ş. (2022). The cultural position in Mehmed Uzun's novels. In İ. Özçoşar et al. (Eds.), *A city at the crossroads of civilizations: Siverek* (pp. 553–558). Çizgi.
- From, J., Hardie, M., & Smith, V. (2020). The bildungsroman: Form and transformation. *Textual Practice*, 34(12), 1905–1910. <https://doi.org/10.1080/0950236X.2020.1834692>
- Golban, P. (2018). *A history of the bildungsroman: From ancient beginnings to romanticism*. Cambridge Scholars Publishing.
- Kefeli, E. (2000). *Studies on comparative literature*. Kitapevi.
- Moretti, F. (1987). *The way of the world: The bildungsroman in European culture*. Thetford Press.
- Purçak, M. E. (2019). An investigation of the relationship between space and memory in the novel *The well of destiny* within the context of the well metaphor. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 4(1), 23–50.
- Summerfield, G., & Downward, L. (2010). *New perspectives on the European bildungsroman*. MPG Books Group.
- Tekin, M. (2004). *The art of the novel*. Ötüken.
- Uzun, M. (2007). *The well of destiny*. Avesta.
- Uzun, M. (2012). *The language rises from its ashes and the novel*. İthaki.
- Uzun, M. (2013). *The well of destiny*. İthaki.
- Uzun, M. (2015). *The rainbow of the soul*. İthaki.
- Yıldırımçakar, M. (2024). *The aura of Mehmed Uzun's novels: Exile, history, and war* (Unpublished doctoral dissertation). Bingöl University, Institute of Living Languages.
- Yıldırımçakar, M., & Ertekin, M. Z. (2023). The deprivation of a mystical old man as the bildungsroman of a Kurdish intellectual. *Kurdiyat*, (8), 51–68. <https://doi.org/10.55118/kurdiyat.1393666>